

Kiss Magdaléna

A Körösök magyar és román vízneveinek lexikális-morfológiai elemzése

1. Bevezetés

A nyelven kívüli tényezők minden helynévalkotási aktusban fontos szerepet töltenek be. Ha a névadás komplexitásából csupán nyelvi síkon elemezzük a vízneveket, a lexikális megközelítés módszere indokolt, mely a nyelvi elemek, lexémák és todalékmorfémák mélyreható, részletes vizsgálatát jelenti.

Jelen dolgozatomban HOFFMANN ISTVÁN többszintű helynévelemzési modelljét (2007) követve az összegyűjtött névanyag lexikális-morfológiai vizsgálatát végzem el. Mivel az adatkorpusz nyelvi rétege többszintű, a magyar és a román neveket szétválasztva, külön tárgyalom.

A víznevek lexikális-morfológiai elemzése során a nyelvi kifejezőeszközök analizését mutatom be grammatikai keretben, ahol a kategóriák fő egységeit a szófaji csoportok alkotják. Ez a vizsgálati mód a funkcionális-szemantikai elemzéshez hasonlóan szintén a nyelvi jel belső összefüggéseit tárja fel azzal a különbséggel, hogy míg a funkcionális elemzés névrészfunkciókat vizsgál, a lexikális analízis szójelentéseket mutat be (HOFFMANN 2007: 67).

Szerkezeti szempontból a vízneveket névrészekre tagolhatjuk, melyek további kisebb egységekre, a névelemekre bonthatók. A névelemek lexémákat és todalékmorfémákat egyaránt magukba foglalnak. A lexikális-morfológiai eltérések nemcsak nyelvenként különbözhetnek, hanem akkor is, ha egy adott nyelvet többféle területi változat, illetve egymástól eltérő névadási szokás jellemez. A névnyomozásnak az első fázisa mindig az, hogy a nevet alkotó elemeket azonosítjuk, s csak ezután rendelhetünk hozzájuk névrészfunkciókat, majd kutathatjuk történeti, keletkezéstörténeti, valamint változási jellemzőiket. Ez a három fázis azonban természetesen csak teoretikusan különíthető el a kutatásban, hiszen a lexéma azonosítását a funkció és a névrendszer valószínűsíti (GYÖRFFY 2004: 129).

A legkorábbi és legnagyobb folyónevek etimológiájával és nyelvi kapcsolatával számos nyelvészeti munka foglalkozott (KNIEZSA 1942: 11, KISS L. 1996a: 964, HOFFMANN 2010: 209). Az ómagyar kori nevek nyelvészeti elemzését végezte el GYÖRFFY ERZSÉBET, de mellette számos kisebb területet felölelő munka is született (MEZŐ 1968: 51, GYÖRFFY 2004: 143, KISS M. 2010: 83), s a Körösök vízgyűjtő területéről is ismerünk több olyan dolgozatot (BÍRÓ 1999: 36, 2005:

170, KOVÁCS É. 2008: 189), amelyek az ómagyar kori névrendszer vizsgálatát helyezik a középpontba. KOCÁN BÉLA pedig az ómagyar és a középmagyar kori adatok alapján határozza meg a víznevek helynévalkotó szerepét Ugocsa vármegyében (2008a: 95, 2008b: 182). Mostani írásom közvetlen előzményeül nemrég közzétett tanulmányaim szolgálnak (KISS M. 2012a, 2012b).

A Körösök vízgyűjtőjéhez tartozó nevek lexikális-morfológiai analízisét módszerintanilag részben GYÖRFFY ERZSÉBET rendszerezése szerint mutatom be, melyben a HOFFMANN-féle modell lexémakategóriáiból kiindulva különválasztja az egyrészes és kétrészes neveket; az egyrészeseket jelölt és jelöletlen csoportokra, a kétrészeseket pedig főtag és bővítményi tag szerint osztja fel. Ez a megoldás egyúttal azt is lehetővé teszi, hogy a HOFFMANN-féle alapkategóriák mindegyike érvényesülhessen tematikus csoportosításban, így a szemantikailag összetartozó nevek azonos kategórián belül mutathatók be, nem a grammatikai szabályok szerint szétbontva. Az *Almás-patak* víznév *almás* lexémája az alapmodell szerint a képzett melléknévek között szerepelne, a dolgozat rendszere azonban ezt a lexémát a növénynevek csoportjába, azon belül a jelölt lexikális elemek közé sorolja. Ez az eljárás azzal magyarázható, hogy ily módon az azonos szerepű nevek, névrészek ugyanabban a kategóriában jelennek meg, s közben az egyes névrészfunkciókhoz tartozó nyelvi kifejezőmódokat is láthatjuk. Ebből következően viszont a példában szereplő *-s* képző nem melléknévi, hanem a helynévalkotásban a névrészek viszonyát jelölő képzőnek tekinthető (GYÖRFFY 2004: 130). Az egy- és kétrészes neveket tárgyaló nagyobb egységek a következő felosztás szerint különülnek el: köznévi, tulajdonnévi (személynévi, helynévi), melléknévi jellegű szó, számnév, szó szerkezet.

2. Az egyrészes víznevek lexikális-morfológiai felépítése

Az egyrészes nevek aránya az összetételekéhez képest alacsonyabb, hiszen azok a nevek tartoznak ide, amelyek általában a legrégebbi névréteget alkotják, amikor még nem járult hozzájuk semmilyen névszerkezet-alakító formáns.

2.1. Jelöletlen lexémát tartalmazó víznevek

2.1.1. A kategórián belüli első nagyobb egység a k ö z n e v e k é . Elsősorban vízrajzi köznévek sorolhatók ide, de néhány növény- és állatnév, illetve egy építménynév is feltűnik a magyar és a román adatállományban, megközelítőleg hasonló arányban.

A helyfajtáját kifejező v í z r a j z i k ö z n e v e k az egyrészes jelöletlen helynevek csekély részét képviselik. Csupán az *Ér*, *Kengyel*, *Patak* és *Pece* víznevek sorolhatók ide, melyek jelentéshasadás következtében váltak helynevekké. Közülük az *Ér* (< *ér* 'lassú mozgású, széles, iszapos medrű vízfolyás') és a *Pece* jelentéshordozó szerepe kétségtelen a vizsgált területen élők tudatában. Az első név a folyó méreténél fogva természetesen bekerült minden adattárba, de ha csak

PESTY Bihar megyei gyűjtését tekintjük, láthatjuk, hogy legalább 14 alkalommal fordul elő egyrészes névként, ami a név azonosításában nem okoz problémát, hiszen ugyanarra a denotátumra utal. A *Pece* hídronima etimológiailag megegyezik a m. *pöcegödör* előtagjával, a m. N. *pőce* köznévvvel, amelynek jelentése 'födetlen csatornácska, amely olvadás vagy esőzés idején az udvarokon és az utcákon összegyűlt szennyest vizet leereszti' (FNESz. *Pece*; vö. még BÍRÓ 1997: 101 és KISS M. 2012a: 82). Ezzel szemben a *Patak* víznév csupán a helyi névhasználók körében tölti be maradéktalanul identifikáló szerepét, de több térkép összeállításával és adattári formák egyeztetésével kideríthető, melyik patakra vonatkozik ez az elnevezés. A Körösök területén a Berettyó bal oldalán fennmaradt két ilyen víznév: egyik az ETH. 3-ban *Patak*-ként szerepel, de a leírás alapján a *Lógópatak* (HKFT., Szilágynagyfalu) nevű folyót takarja, a másik pedig PESTY (Bihar 1: 125) adattárában tűnik fel, a leírások tükrében megegyezik a *Kösmő-patak*-kal; a Fekete-Körös mentén pedig egy alkalommal találkozunk a *Rossia-patak Patak* említésével Lunkaszprie határnevei között (PESTY, Bihar 2: 344). Jellegzetes formájú a *kengyel* 'hurok, félkör vagy U alakú, esetleg négyszöghöz hasonló meder, vízfolyás, ér' (BÍRÓ 2008: 72) vízrajzi köznévvvel jelölt folyóvíztípus, amely tulajdonnevesülése után toldalék nélkül került be a víznévanyagba: „*Kengyel*, a Körös vize itt kengyel alakú kanyarulatot tesz” (HAÁN 1: 229). Román forrásban találtam rá a *Budac* víznévre a Berettyó bal oldalán (DECEI 1989: 16), amely formailag beleillik ebbe a rendszerezésbe, de kétféle eredetmagyarázat is lehetséges: az egyik a besenyő *budaq* 'ág' (KISS L. 1996b: 441), a másik pedig a rom. *budac* 'csákány' (DER.) lexémából. Bár eszköznév is megőrződött számos víznévben, az első magyarázat azért valószínűbb, mert a köznévi folyóvízi jellegére utalás mellett a területileg közel lévő, Nagy-Szamosba ömlő erdélyi Sajó jobb oldali mellék-patakának a nevében is feltűnik ez a vizsgált névforma.

A román nevek körében olyan toldalék nélküli alakok fordulnak elő, mint az *Izvor* (ETH. 10/B: 392) és *Szvor* (ETH. 10/C: 990), melynek alapszava a rom. *izvor* 'forrás' lexéma, illetve a hasonló szemantikájú *Obârșia* (HHR.) vagy *Obârșia* (ANAR.) víznév a rom. *obârșie* 1. 'eredet'; 2. 'forrás' köznévi alapalakkal. További vízrajzi nevekből alakult az *Izbuc* (ANAR.) a rom. *izbucni* 'kitör', illetve a rom. *izbuc* 'váltakozó vízhozamú forrás' (DEX.)¹ köznévből, a *Șipot* (ANAR., HHR.) a rom. *șipot* 'csorgó, forrás' (KB.) alakból, a *Ieruga* (HKFT., Aranyág) a rom. *ierugă* 1. 'malompatak'; 2. 'halnövelde tó' (DEX.) köznévből, valamint a magyar lejegyzésű *Páró* (PESTY, Bihar 1: 430b) alak, melynek eredete a rom. *pârâu* 'kis folyóvíz' (DEX.) lexémára vezethető vissza, de összetételekben

---

¹ A román nevek lefordításában, illetve értelmezésében a DER., DEX. és KELEMEN BÉLA román-magyar szótárát (1964) használtam fel; ez utóbbi szótárt nem jelöltem minden egyes fordítás alkalmával, csupán a DEX.-et tüntettem fel akkor, ha az említett kétnyelvű szótárban nem találtam adatot a keresett szóra.

igen nagy számban jelentkeznek a román alak is (KISS M. 2012a: 86). Állóvíz névére utal a *Mocirla* (ANAR.), amely a rom. *mocirlă* 'mocsár' (DEX.) szóból keletkezett víznév, illetve a *Mociar* (ANAR.) < m. *mocsár*² alakulat is, továbbá magyar adaptációnak tekinthető a *Potoc* (MKFT., Hodos) a m. *patak* és az *Asou* (ANAR.) a m. *aszó* szavunk alapján, de hangsúlyozandó, hogy mindhárom átvétel folyóvizet jelöl.

Jelöletlen egyrészes nővénynevek igen gyéren fordulnak elő a névállományban, ugyanis a magyar adatok között nem találtam ilyen nevet, a román víznevek közül pedig egyedül a szláv eredetű rom. *rogoz* 'sás, káka' alapján létrejött *Rogoz* (HHR.) sorolható ebbe a kategóriába.

Igen csekély az egyrészes, toldalék nélküli állomány is, ahol egy eredetileg román köznévből létrejött, 'tinó' jelentésű *Junc* (HHR.) szerepel, illetve a magyarból átvett *Artan* (ANAR.), mely a m. *ártán* 'kandisznó' (TESz.) lexémát takarja, bár létezik egy rom. *hartán* 1. 'erdő'; 2. 'darab' jelentésű köznévi is, de a magyar eredetet az valószínűsíti, hogy a HKFT. szelvényén *Valea Artămului* alakban jelentkezik (HKFT. Miheleny).

2.1.2. A következő nagyobb egység a tulajdonnevek kategóriája, azon belül pedig a személy- és helynevek csoportja.

Személynevek fedezhetők fel a *Domokos* és *Gattár* (HUSZÁR S80 0039.01.10) magyar víznevekben, amelyek további formánsok nélkül kerültek a névkincsbe. A nagyobb folyók közé tartozik a Sebes-Körös bal oldali mellékága, a *Dragán*, amely más néven is előfordul, így *Sebes* és *Nagy-Sebes* (HUNFALVY 1863: II, 389), *Drága* (HKFT., Bánffyhungad); alapjául pedig a *Dragan*, *Dragen*, *Dragon*, *Dragun* személynév szolgált (pl. +1135/+1262/1566, ÁSz. 258). A román nevek olyan szláv eredetű személynéveket tartalmaznak, mint a *Blaj*, *Bologa*, (ANAR.), de magyar nevek átvételével is számolhatunk a *Jigău* (ANAR.) < m. *Zsigó* esetében (lásd még *Zsigó p.*, HKFT., Fenes és *Zsigi-ér*, HUSZÁR S80 0039.01.56), amely a megfelelő hangzás alapján *Jiga* formában is átkerült a román személynévkincsbe (DOR.); illetve a *Mateieș* (ANAR.) víznév, amelyben a m. *Mátyás* személynév fedezhető fel. A számos adattárban meglévő *Székelyó* vagy *Sebes* harmadik elnevezése magyarul a *Henc*, románul pedig a *Hențu*, amely a ném. *Hans* személynévre vezethető vissza, de ez a személynév magyarországi oklevelekben is szép számmal adatolható az Árpád-korból: *Henc*, *Hench*, *Hencz* (pl. 1226, ÁSz. 376), s a román adatok között egy további *Chențu* (ANAR.) alak is gazdagítja a névkincset.

A víz jelentősége települések létrejöttében érhető tetten a leginkább, hiszen mind az álló-, mind a folyók erősen vonzzák a megtelepedőket az élelmet, az ivó- és itatóvizet biztosítva, és felszínük, illetve partjuk munkahellyé

---

² A m. *mocsár* lexéma jelentéssíkja nem terjed ki a román változatra, így megnevező funkciójú folyóvíznévként szerepel a román nyelvben.

váltak nőknek és férfiaknak egyaránt, akik mosnak, kendert áztatnak, halásznak benne, míg környező területük állattartásra és növénytermesztésre egyaránt kedvező feltételeket biztosít (KISS L. 1996b: 440). Ennek függvényében számos települést neveztek el a közelében lévő vízről, úgymint *Berettyó, Kalota, Belényes, Karaszó, Kékes* stb. A víznév elsődlegessége ugyanakkor csupán a nagyobb folyókra vonatkozóan tételezhető fel jó eséllyel, hiszen a kisebb patakok nevének változékonysága éppen annak köszönhető, hogy általában arról a településről nevezik el, amelyen átfolyik vagy amelyik falu felől folyik: esetünkben ilyen például a *Botfej, Kémer* víznév (a víz- és településnevek viszonyához lásd még BENKŐ 1947a, 1947b, MEZŐ 1982: 222, BÍRÓ 1999: 36, 2005: 184, GYÖRFFY 2008: 147, KISS M. 2010: 83).

A víznevekhez alapul szolgáló településnevek eredetét tekintve számos olyan névvel találkozunk, amely személynév > településnév > víznév kapcsolatát mutatja: *Ip* (< lat. *Hippolitus*; HHR.), *Vața* (*Vata* ~ *Váta* egyelemű, R. világi személynévből eredő családnév, MURÁDIN 2005: 84; *Vata, Vaca* [1105 1110]/cr 1240, ÁSz. 795), továbbá *Vezend* (ANAR.), *Ghirolt* (ANAR.) stb. Magyar növénynévi előzménnyel rendelkezik a *Zarándnádás* településnév, melynek román alakja vált víznévvé *Nadăș* formában, és szintén növénynévi eredetű településnév és egyben pataknev a 'fenyő' jelentésű *Brad* (ANAR.) és a 'fekete eperfa' jelentésű *Dudița* (ANAR.). Személynév > domborzati név > víznév eredetirányú a *Bukmer* hidronima (HUN. 2: 387), illetve domborzati név > víznév kapcsolatát mutatja a magyar *Róna* (HKFT., Rovina), *Ösvény* (JANKOVICH 1996: 315; 1301>1437: *Ews-wen*, Gy. 1: 505, 511), illetve a román nyelvbe átkerült *Pusta* (ANAR.) víznév. A román víznevek között számos földrajzi köznévként szerepel tulajdonnévként, így barlang (*Peștere*; ANAR.), omlás (*Ponor*, ANAR.), tisztás (*Runca*, ANAR.; *Lunka*, HUN. 2: 390), síkság, alföld (*Sașa*, ANAR.), irtás (*Laz*, ANAR.), mésztartalmú, kiszáradt patak völgy (*Sohodol*, ANAR.), halom (*Sodom*, ANAR.), illetve szurdok (*Surduc*, ANAR.) megnevezéseként is előfordul. Ez utóbbi egyébként magyar vízrajzi köznévként is értelmezhető, mint 'magaslatok közötti keskeny medrű vízfolyás' (BÍRÓ 2008: 72).

2.1.3. Jelöletlen m e l l é k n e v e k is előfordulnak a víznévanyagban megjelölve a folyó valamilyen jellegzetes sajátosságát. Hőmérsékletre utaló hidronima a magyarban és a románban azonos alakban megjelenő *Hideg* (ANAR., HUN. 2: 389), és hasonló átvétel eredménye a m. *Sebes* > rom. *Șebeș* víznév is. A víz rossz állapotát jelzi a rom. *Chioara* (ANAR.) név, mely valójában egy ironikus kifejezés az ízetlen és híg ételre vagy alkoholra (DEX.).

2.1.4. Bár a névadók kevésbé használják s z ó s z e r k e z e t e t valamilyen funkció kifejezésére, idegen nyelvből való átvételek esetében az ilyen típusú nevek száma megnő. Számos növénynév sorolható ebbe a kategóriába, elsősorban olyan minőségjelzős szerkezetek, amelyek előtagja lehet méretre utaló melléknév (*Kissom*, HKFT., Rovina; *Kiserdő*, HKFT., Nagybjajom), de megnyilvánulhat szín is

(Vörösnád, MKFT., Szántó). Szervetlen összetételt alkot a *Nincsensár* (HKFT., Mihályfalva) nevű ér az Ér bal oldalán, illetve a *Tavaszerét* (HAÁN 1: 193). Román nevekben igen sok ilyen összetételű névvel számolhatunk, melyek a magyarból valók: *Zărzag* (AtlR.) < m. *száraz* + m. *ág* (vö. *Vale Zaraszágúlu*, PESTY, Bihar 2: 226a), *Hălăstău* (ANAR.) < m. *halas* + *tó*, *Uileșu* (DECEI 1989: 162) < m. *új* + m. *les*, *Chișer* (ANAR.) < m. *kis* + m. *ér*, *Vișag* (ANAR.) < m. *vissz* + *ág*, *Mădărășău* (ANAR.) < m. *madár* + m. *aszó*, és valószínűleg ide sorolható még a *Mișid* víznév a m. *mély* + m. *séd* összetételeként.

A fent bemutatott példák jól illusztrálják, hogy a magyar és román víznevek szerkezeti felépítés tekintetében eltérő arányokat mutatnak, hiszen az egyrészes román nevek jelentős hányada köznévi státusból lépett át tulajdonnévibe, de emellett igen nagy a magyar nyelvből adaptált hidronimák száma is. Míg a vízrajzi köznevek, növény- és állatnevek alkotta megnevezések közti eltérés nem számottevő, a személynévből, településnévből és domborzati névből származó román nevek a magyar víznevek számának a többszörösét teszik ki, és összességében is a román névalkotásban jóval elterjedtebb a jelöletlen víznevek alkotása.

2.2. Jelölt lexémát tartalmazó víznevek

2.2.1. E kategória elemei közül a legnagyobb számban a vízközelben élő növények neve hagyott markáns nyomot a névanyagban. A leggyakrabban előforduló, ma is eleven képző az *-s* helynévképző, amely másodlagosan fejlődött ki az ellátottságot kifejező és a gyűjtőnévképzői (GYÖRFFY 2002: 134), illetve melléknévképzői funkcióból (BÉNYEI 2012: 99). Megfontolandó KNIEZSA (1943/2001: 15) azon álláspontja, miszerint a növénynevekből alakult helységnevek legnagyobb része eredetileg víznév volt, és csak másodlagosan, metonimikus névadással vált településnévvé, hiszen a víznevek körében feltűnően gyakori a növény-, illetve állatnévi alapszót tartalmazó nevek csoportja. Esetünkben is számos *n ö v é n y n e v e t* tartalmazó víznév jelentkezik, mint az *Egeres* („Egeres: mellette patakfolyó, partján tenyész égerfa, innen egeres”; PESTY, Bihar 1: 74b), *Gánás*³ (PESTY, Bihar 1: 337a), *Füzes* (MKFT., Udvari), *Gyepes* (MKFT., Baj; HA. 1: 76), *Gyékényes* (MKFT., Gencs), *Kenderes* (HA. 1: 77), *Hangás*⁴ (PESTY, Bihar 2: 308b) és *Reketyés* (HUN. 2: 398) magyar víznév. Ugyancsak növénynevet tartalmazó pataknev a *Füze*gy (HA. 1: 76), amely értelmezésében felmerül a *fűz* + *ügy* ’víz’, illetve a *fűz* + *-gy* képző kapcsolata egyaránt, de a biztos magyarázat további ku-

---

³ A név eredeti alakjának jelentéstartalmához lásd *gálna* 1. ’a bodzafélékhez tartozó fás növény, amelynek virágai bogernyőben állnak’; 2. ’berkenye’; 3. ’kecskerágó’; 4. ’iglice’; 5. ’reketye(fa)’; 6. ’zsombor’; 7. ’ribizli’; 8. ’tüdőfű’; 9. ’hunyor’; 10. ’kesernyész csucor’; 11. ’galagonya’ (TESz.).

⁴ PESTY adattárában nem növénynévi értelmezés szerepel: „Hangás vagy Hangos, nevét hihetőleg azon kis víz-hangtól /:echó:/ nyerte, mely ott, meg víz környezé észrevehető volt. (...) Hangás ér, mely a’ feljebb említett Hangás nevű földön foly keresztül.” (Bihar 2: 308b).

tatást kíván, hiszen az *ügy* lexéma archaikussá válása miatt a későbbiekben a régi *ügy ~ igy ~ (ëgy)* 'folyó, patak' jelentésű alakváltozatok összemosódhattak a beszélők nyelvi tudatában, ingadozást okozva nem csupán a víznevek esetében (BÉNYEI 2012: 74).

Állatnevek jelennek meg az *Öjvös* (MKFT., Mezőkeresztes), *Ölyvös* (HA. 1: 79), *Ludas* (HKFT., Szarvas), *Hollós* (HUN. 2: 388), *Hodos* (HA. 1: 76) és *Potyvás* (HAÁN 1: 193) víznevekben, a valamivel való ellátottságot kifejező *-s* képzőből keletkezett helynévképző segítségével.

A nagy név utaló nevek közé sorolandó a *Földes* (PESTY, Bihar 2: 295b), illetve építményt jelöl a *Hidas* (HA. 1: 76), esz közt pedig a *Vályus* (PESTY, Bihar 1: 337a), *Bárdos*,⁵ *Bodonos*⁶ (MKFT., Bodonos), *Itzés* (HAÁN 1: 193) hidronima. Bár a *Bodonos* esetében valószínűsíthető a víznév > településnév változási irány is, figyelembe kell venni, hogy a patak Bodonos falu felől ered, így településnév > víznév kapcsolattal is számolhatunk (vö. még *Kertes* településnév és egyben víznév).

Környező térszinforma neve örződött meg az *Árkos* (HA. 1: 75) víznévben a m. *árok* + *-s* helynévképző kapcsolatában, számnév bukkan fel a *Hármas* (HUSZÁR S80 0039.01.41–50), illetve viszonyított helyzetjelölés a *Közepes* (HUN. 2: 387) hidronimákban. A *-d* a legtipikusabb és legszélesebb körben használt helynévképzőnk, amely előfordul makro- és mikrotoponimákban egyaránt. Már a legkorábbi elemzések is felismerik helynévalkotó funkcióját. BENKŐ LORÁND a *Gerzed* név elemzésekor bemutatja a *-d* elsődleges kicsinyítő szerepe mellett a földrajzinév-képző szerepét is (1949: 318–9). A gyűjtésben szereplő, állatnévi eredetű *Hollód* (HKFT., Magyarcséke) víznév településnév-alkotó erővel rendelkezett a patak nagyságából fakadóan, és ugyancsak víznévből keletkezett helységnevünk a *Sárd* (HA. 1: 79). A *-gy* képző a *-d* névszóképzővel azonos funkcióban gyakran feltűnik ómagyar kori szórványainkban, és BÉNYEI ÁGNES (2012: 74) önálló, független képzőnek tekinti, nem a *-d* palatalizációval keletkezett alakváltozatának, s a két képző közül a *-gy*-t tartja korábbinak. Ezt a tézist azzal támasztja alá, hogy ha a helynév mindkét végződésvariánssal rendelkezik (pl. *Gyógy ~ Diód*, *Gesztőgy ~ Gesztőd*, *Kórógy ~ Szamoskóród* stb.), többnyire a *-gy* képzős a régebbi adatolású (vö. még BENKŐ 1998: 119). Esetünkben a *Kórógy* (HUSZÁR S80 0039.01.31–40; *Couroug*, ORTVAY 1: 217) képviseli a fent tárgyalt szuffixumot a Hármas-Körös bal oldali vizeként.

---

⁵ „Állítólag egy hajdan medrében talált aranybárdtól kapta nevét” (HAÁN 1: 193).

⁶ Vö. m. *bödön* 'elsődlegesen olyan kútra, forrásra vonatkozott, amelynek gödrét korhadtt, odvas belü vagy kivájt — mindkét végén nyílt — fatönkkel, úgynevezett bodonnal bélelték ki' (TESz.); *bödön* 'faedény'; *bodonhíd* 'hosszában kettéhasított, a hasított felén homorúra kivájt fatönkből készült fahidacska'; *bodonfa* 'forrás-felfogásra/foglalásra használt kivájt, mindkét végén nyílt fatönk'; *bodonkút*, *bodonoskút* 'odvas v. kivájt fatönkben felfogott forrás' (SZT.).

A román víznevek főnévi kategóriái köznévi és tulajdonnévi elemeket egyaránt tartalmaznak. Vízrajzi köznévek esetében nem a névszóképzésre esik a hangsúly, hanem a szuffixumok körében inkább a többes szám jele tűnik föl. Természetesen a nevek nagyobb hányada egyes számú, de néhány esetben megjelennek többes számú alakok is, mint a *Funtinele* (PESTY, Bihar 1: 141b, 362a), amely esetében a rom. *fântână* + *-le* többes szám jele alkotja a helynevet (lásd még a rom. *-le* nőnemű többes szám jelével ellátott *Rogoazele*, *Casele*, *Dulcele*, *Galbenele* vízneveket).

A nagy nevet őriz a *Reșișel* (ANAR.) és *Pietroasa* (ANAR.) víznév: az első esetben a rom. *reșiș* 'folyóvíz medrében leülepedett homok- vagy kavicsréteg' (DEX.) és az *-el* hímnemű kicsinyítő képző összetétele tárul elénk, a második esetben pedig egy igen érdekes alakulat, tudniillik az alapszó ebben a rom. *piatră*, amihez a valamivel való ellátottságot jelölő képzője (*-os*) helyett annak nőnemű változata jelentkezik, amely — a román víznévadásban elterjedt minta szerint — a nőnemű rom. *vale* 'patak' szóval mutat egyezést.

A román grammatikában feltűnik a kicsinyítő képző ellenpárjaként az augmentatív, vagyis a nagyító képző. Az ilyen nagyító képzők a román nyelvben köznevekhez tapadnak, s ezek révén átkerülnek többek között a víznevekbe is. Az *-oi* végződésű nevek általában ebbe a kategóriába sorolhatók, mint a rom. *groapă* 'gödör' + *-oi* szerkezetű *Gropoi* (ANAR.) és a rom. *urs* 'medve' + *-oi* összetételű *Ursoiu* (ANAR.) víznév. Hasonló funkciójú rom. *-aș* képző fedezhető fel a rom. *vârf* 1. 'csúcs', 2. 'hegy', 3. 'tető' + *-aș* összetételből keletkezett *Vârfurașu* (ANAR.) hidronimában, illetve képzőbokr a *Zimoiaș* (ANAR.) esetében a szláv eredetű *zima* 'hideg' + rom. *-oiaș* névadatban. A vízelnevezések között nem ritka a hangutánzó szavak használata, de ebbe a grammatikai csoportba egy másik onomatopoeitikus jelenség sorolható be, a hangfestő rom. *bruh* 'bri' + *-oaie* kapcsolatából született *Bluhoaie* (HKFT., Nyermegy), ha tekintetbe vesszük az *l ~ r* hangzóváltkozást. Formailag hasonló végződésű román nevek a *Halaș* (ANAR.), *Teudiaș* (ANAR., HHR.), *Ostaș* (ANAR., HHR.), *Ghezaș* (ANAR.), de ezek valójában magyar adaptációk. További kicsinyítő képzők jelentkeznek az *-iță* szuffixumú víznevek közül a *Vraniță* (ANAR.) víznévben a rom. *vrană* 'kis bemenet' (DEX.), a *Dudița* (HKFT., Dúd) esetében pedig a rom. *dud* 'eperfa' köznévből bővülésével; de ugyancsak ide sorolható a *Boboșița* (ANAR.) víznév is, amely a m. *babos* > rom. *boboș* (DEX.) átvételével magyarázható. A *Curețu* (ANAR.) víznév esetében egy igei származtatási lehetőség tűnik fel a rom. *N. cure*, *curge* 'folyik' (DER.) formájában, a másik értelmezés szerint pedig a *curătură* 'irtás' (DEX.) köznévből származtatásba; ez utóbbi eset valószínűségét támasztja alá a további, *V. Curețuri* adat is (HKFT., Halmágygörös).

Nővény- és állatnevekből keletkezett egytagú jelölt víznevek alkotásában elterjedt kicsinyítő képző a rom. *-el*. A *Corniețel* (HKFT., Rosztócs) a rom. *cornet* 'somfa', *Brusturel* (ANAR.) a rom. *brusture* 'nagybojtorján',

Stejărel (ANAR.) a rom. *stejar* 'tölgyfa' növénynevek *-el* kicsinyítő képzővel kiegészült formái, amelyek a vizek partján előforduló fiatal vagy kevés, de mindenképp jellemző növényzetet jelölik. Általában fiatal szarvasmarhák neve örződött meg a *Bicăcel* (ANAR.) és *Bourel* (ANAR.) víznevekben a fenti kicsinyítő képzővel ellátva. Többek közt ez a képző játszik szerepet a magyar nevek román névrendszerbe való beillesztésekor, ha a magyar név a valamivel való ellátottságot jelölő *-s* képzőre végződik, ami megfigyelhető a magyar szótövé *Hidișel* (*hidas*), *Minișel* (*ménes* vagy *menes* 'menyhalas'), *Archișel* (*árkos*) és az előbbieket analógiájára keletkezett *Sebișel* (*sebes*) esetében.

Településnév-képző (*-ești*) fedezhető fel a *Bănești* (ANAR.), *Dicănești* (ANAR.), *Mihăești* (ANAR.), *Uibărești* (ANAR.) nevekben, továbbá a rom. *-eni* helynévképzős falunevekről kapták nevüket a *Prăvăleni* (ANAR.), *Păiușeni* (ANAR.), *Briheni* (ANAR.) hidrominák. Előfordulnak olyan víznevek is, amelyek *-telki*, *-laka* helynévfőnévformákkal álló magyar falunevek románra fordításával szintén *-eni* képzőre végződnek: *Corbeni* (< *Sastelke*) és *Gălășeni* (< *Gălășăza*).

2.2.2. Melléknévi származék tekinthető a *Medes* (PESTY, Bihar 2: 139b) víznév, ahol a szótó valószínűleg a m. *med 'száraz vagy időnként kiszáradó' lexémát foglalja magába (lásd még a *Medüs*, *Medves* alakokat; FNEsz. *Nemesmedves*).

A román egyrészes víznevek között is előfordulnak melléknévi származékok a patak hőmérsékletére, vízbőségére, mozgására, vizének állapotára, medrének mélységére utaló alapszavak formájában. Míg a magyar egyrészes víznévanyagban általában a víz hőmérsékletének hideg voltára találunk példákat (kivéve a *hév* lexémát tartalmazó összetételeket és a *Meregyó* hidronimát), a román anyagban a víz magasabb hőfokát jelzi a szláv eredetű rom. *topliță* 'meleg vizű forrás, patak', ahol magában az alapszóban jelentkezik a rom. *-iță* nőnemű kicsinyítő képző, a víznév pedig ennek továbbképzett formájában maradt fenn *Toplicioara* alakban (MKFT., Belényesirtás). Gyenge vízhozamra utal a *Sărățelu* (ANAR.) víznév, melynek alapszava, a rom. *sărac* 'szegény' egyúttal a patak mellett vagy partján lévő föld soványságára is vonatkozhat. A víz erőteljesebb mozgása fejeződik ki a *Văloșu* víznévben, amely a rom. *val* 'hullám, ár' jelentésű szóból származtatható, de ugyanez a hidronima *Voiosu* alakban tűnik fel DECEI (1989: 162) könyvében, így a vizsgált adat eredendően a m. *vajas* lexéma lehetett.⁷ A víz állapotát mutatja a *Cloșcoi* (ANAR.) név, amelyben a rom. *cloșcă* 'kotló' kifejezés utal a víz feltételesen rossz minőségére.

---

⁷ A *Vajas* ([+1018–38]/[1173–96]>1409: *Vayas*, KMHsz. 1.), *Vajasd* (1299/1369/1570: *Vayosd*, Gy. 2: 100, 190), *Viaszos* (1335: *Wewzws*, KMHsz. 1.) elnevezések képzővel ellátott *vaj* és *vi-asz* alapszava arra utalhat, hogy a folyók vizének felszíne irizált lehetett, zsiradék úszott rajta (GYÖRFFY 2011: 56).

2.2.3. Igei alapú vízrajzi köznevek létrejöttében fontos szerepet játszott az *-ó, -ő* folyamatos melléknévi igenévképző, így került be a névanyagba a *Csorgó* (ETH. 10/C: 1004), a *Köpő* (*Köpö*, HUSZÁR S80 0039.01.41–50), a *Tekerő* (*Tekereu*, JANKOVICH 1996: 314; HAÁN 1: 230; HKFT., Körösladány) víznév. Az *-ás* főnévképzővel alakulhatott a *Folyás* (PESTY, Bihar 1: 348a) és a *Forrás* (ETH. 3: 227) földrajzi köznévi alapszava, s talán ide tartozik a *Jószás* (HA. 1: 77) pataknev is. Ez utóbbi talán a **jó* 'folyik' ige *-sz* gyakorító képzős származékából következtethető ki (FNESz., *Jószás*; vö még GYÖRFFY 2011: 101), ahol a *jó* földrajzi köznévi elavulása olyan folyamatot indított el, amely során a névhasználó közösség tudatában a helynév lexikális-morfológiai összetettségének képzete megszűnt, így az értelmezési lehetőségek is kibővültek (GYÖRFFY 2011: 117).

3. A kétrészes víznevek lexikális-morfológiai felépítése

A Körösök vízgyűjtőjéhez tartozó névkincsben a kétrészes nevek túlsúlyban, ami annak köszönhető, hogy az idő folyamán a kezdetben egytagú nevek sok esetben vízrajzi alaptaggal egészültek ki a víznév köznévi eredetének elhomályosulása miatt, vagy pedig az idegen nyelvű helynévanyag térhódításával, azok belső keletkezésű földrajzi köznévi kiegészülésével. E két fő jellegzetességen kívül természetesen további tényezőkkel lehetne gazdagítani az érvek sorát a kétrészes víznevek elterjedését illetően, gondoljunk csak a térképekre, ahol a kartográfusok két vezető elve a pontosság és hitelesség, ez pedig olyan földrajzi köznevek használatát engedi csak meg, amelyek azonosítása nem okoz gondot a névhasználók számára (ennek függvényében nem kerülhet térképre olyan kihalt köznévi, mint a *séd, jó, sár, aszó* stb., ezek legfeljebb a névtestbe olvadva vagy többé-kevésbé módosulva tűnnek fel, pl. *Székelyó, Hájó ~ Hejó, Hidegség*).

A kétrészes nevek szerkezetileg alap- és bővítményi részre oszthatók, ahol az alaprész vízrajzi köznévi vagy megnevező funkciójú víznév. Ennél nagyobb szófaji változatosság jellemzi a bővítményi névrészeket, amelyekben köznévi, tulajdonnévi és melléknévi csoportok jelennek meg.

3.1. A kétrészes víznevek alaprészének lexikális-morfológiai felépítése

3.1.1. A funkcionális-szemantikai elemzés során láthattuk, hogy a sajátosság- és fajtajelölő szerepben álló névrészek kapcsolata (S+F) adja a legnépesebb névcsoportot, a magyar víznévanyag 57%-át alkotva (KISS M. 2012a: 95). Ezekben a konstrukciókban az alaptag *v í z r a j z i k ö z n é v*, némely esetben birtokos személyjellel ellátva: nagyobb számban jelentkezik az *ér* és *ere*, a *patak* és *pataka*, a *csermely*, a *fok* és *foka*, a *folyás* és *folyása*, az *örvény* vízrajzi köznévi, ritkábban fordulnak elő viszont a *kengyel*, a *forrás* és *forrása*, a *víz*, *vize* és *vizek*, a *derék*, *aszó*, *torok*, *fő*, *tő* és végül a *séd*. Ami a román víznév szerkezetekről illeti, látni fogjuk, hogy a román névrészek sorrendje különbözik a magyarokétól, mert az alaprészt követi a bővítményi rész.

A keleti régióra jellemző *ér* 'lassú mozgású, széles, iszapos medrű vízfolyás' utótagként való előfordulása a legjellegzetesebb: 408 víznévben jelentkezik (a magyar víznevek 32%-ában), melyhez változatos, sajátosságot kifejező előtag járul (*Csikos-ér, Horgas-ér, Köles-ér* stb.); az ilyen összetételek egyhatoda *ere* birtokos személyjeles formában szerepel (*Szent Péter ere, Feketegyörgy ere, Feketerét ere* stb.). Érdekes jelenség, hogy a nevek területi, azaz vízrajzi eloszlása igen erőteljes egyenlőtlenséget mutat. Egyedül ez az a köznév, amely a Körösök nagyobb ágaihoz tartozó mellékfolyók névadásában részt vesz, leginkább a Berettyó jobb oldalán (70), illetve a Hortobágy és a Hortobágy-Berettyó (81) vízgyűjtőjének neveiben lelhető fel, valamint a Sebes-Körös helynévanyagában (62), legkevesebb adatot pedig a Fehér-Körös jobb oldali mellékvízeinek nevei tartalmaznak. Az *ere* birtokos személyjeles alak kiugró mutatóval rendelkezik a Berettyó jobb oldalának és a Sebes-Körös bal oldalának a vízneveiben (17, 16), kisebb számban jelentkezik a Berettyó és az Ér bal oldalán (8, 5), a többi területen pedig egyáltalán nem fordul elő ilyen struktúrájú víznév.

Az *ér* vízrajzi köznevet gyakoriság szempontjából a *patak* 'kis (hegyi), gyors mozgású vízfolyás' fajtajelölő szerepű lexéma követi: 192 esetben vesz részt víznevek alkotásában a vizsgált területen (23%). Ez a lexéma is igen sokféle előtaggal tűnik fel (*Bosnyák-patak, Csipkés-patak, Sós-patak* stb.), de a birtokos személyjeles *pataka* alaptag is képviselteti magát személynévi (*Balázs pataka*), vízrajzi köznévi (*Csorgó pataka*, ami egyúttal sajátosságot kifejező előtagú is lehet), településnévi (*Bályok pataka*), növénynévi (*Kökény pataka*) és egyéb térszínformanevet jelölő előtaggal (*Hágó pataka*), elsősorban a Berettyó teljes vízgyűjtőjén, valamint a Sebes-Körös bal oldalán. Legtöbb példa a Sebes-Körös és a Berettyó bal oldalának mellékvízneveiben fordul elő (32, 27), a terület többi részén egyenletesebb eloszlást mutat, a Kettős- és Hármaskörös vidékére pedig egyáltalán nem jellemző e földrajzi köznév jelenléte.

Feltűnik a terület vízneveiben a *csermely* 'forrásból táplálkozó, a pataknál kisebb vízfolyás' vízrajzi köznév is, de kizárólag HUNFALVY (1863: 385–415) földrajzi leírásában. Úgy vélem azonban, hogy a szerző a *patak* lexémával azonosította a *csermely*-t, ugyanis a nagyobb folyóneveket is rendre ilyen formánssal látta el. Számos esetben román településnevet tartalmazó víznév utótagjaként jelentkezik a tárgyalt lexéma, így nem zárható ki annak a lehetősége sem, hogy nagyszámú víznév tulajdonképpen HUNFALVY efféle mesterséges névalkotásának köszönheti a létét. Összesen 56 ilyen típusú víznév került be a névanyagba, melyek nagyobb része a Fehér-Körös területére lokalizálható (23), de az Ér névrendszerében is megtalálható (12).

A névanyag 4%-át azok az elnevezések alkotják, amelyek utótagjaként a 'folyó vagy tó vizét elvezető ér' jelentésű *fok* (*Bű-fok, Iván-fok, Zöld-fok* stb.), illetve *foka* lexéma (pl. *Bíró foka, Fancsal foka*) szerepel. Összesen 58 névadatban lelhető fel a vizsgált formáns, elsősorban a Fekete-Körös teljes területén (16), továbbá a

Berettyó és a Hármaskörös bal oldalán (8, 10), míg az Ér víznévrendszerére kevésbé jellemző ez a vízrajzi köznév. ORTVAY Árpád-kori víznévgyűjteményében számos *fok(a)* utótagú Arad vármegyei víznevet találunk a Fehér-Körös területén: pl. *Chekafoka* (1: 191–2), *Lehudfoka* (1: 464), *Perafoka* (2: 96), *Yciafucara* (2: 422).

A *folyás* 'kisebb folyóvíz, patak, ér' az adatok 2%-ában szerepel fajtajelölő utótagként (*Hosszúvíz-folyás*, *Medvés-folyás*, *Zúgó-folyás* stb.), és ezúttal is számolhatunk birtokos személyjeles alakváltozattal az elsősorban személynévi előtagú víznevekben (*Bodó folyása*, *Husztine* (sic!) *folyása*), illetve a szó szerkezeteket tartalmazó nevek esetében (*Jegeskút folyása*, *Csonkafűz folyása*). Maga a vízrajzi köznév a Hortobágy-Berettyó szakaszán a legelterjedtebb (16), de néhány névadat az Ér mellékén is feltűnik, a többi területre pedig egyáltalán nem jellemző.

Az *örvény* 'vízfolyásnak gyors, forgó mozgású szakasza' közszó mindössze 1%-ban képviselteti magát a névállományban (*Hideg-örvény*, *Határ-örvény*, *Hasztalan-örvény*, *Holt-Körös-örvény*), jellemzően a Kettős- és Hármaskörös bal oldalán; a Berettyó és az Ér területén ugyanakkor egyetlen elnevezésben sem tűnik fel.

A *kengyel* 'U alakban kanyarodó ér' vízrajzi köznév elő- és utótagként egyaránt részt vesz a névalkotásban: *Görbe-kengyel*, *Rákos-kengyel*, *Tormás-kengyel*, *Zila-kengyel* (HAÁN 1870: 159), *Falopó-kengyel* (PESTY, Békés 35).

A *derék* földrajzi köznév 1. 'időszakos vízfolyás, ér', 2. 'víz dereka, fő folyás' jelentésekkel összesen 6 víznévben fordul elő (pl. *Asztagos-derék*, *Ebesi-derék*, *Hegedűs-derék*), főleg a Fekete-Körös bal, illetve a Hármaskörös jobb oldalán.

A *forrás* 'földből természetes úton előtörő víz' vízrajzi köznév csupán az Ér bal oldalán tűnik fel jelölt (*Bodonos* vagyis *Kosok forrása*), illetve jelöletlen (*Corbului-forrás* 'holló-forrás') formában. A *forró* 'forrás, forrókút' vízrajzi köznév csupán településnevekben maradt fenn (*Forrószeg*, *Belényesforró*), elveszítve eredeti denotatív és szemantikai funkcióját.

A *fő* ~ *fej* 'folyóvíz kezdete, eredésének helye' szerepelhet birtokos személyjeles alakban (*Solymos feje*), de olyan szerkezetben is, ahol a formánst újabb vízrajzi köznév egészíti ki: a *Körösfő pataka* víznévben ugyanakkor nagyobb valószínűséggel gondolhatunk az előtagban *Körösfő* település nevének megjelenésére. A *fő* lexémával utólag egészülhetett ki az *Egres-patak* hidronima, létrehozva az *Egrespatak fwben* (ETH. 10/A: 67) névalakulatot.

A *víz* 'pataknál nagyobb vízfolyás' lexéma korlátozott számban ugyan, de a vízgyűjtő terület legnagyobb részén megjelenik. Leginkább a Sebes-Körös bal oldalának vízneveiben tűnik fel változatos morfológiai struktúrában (pl. *Bikali víz*, *Mogyorókereki vizek*, *Dobbana vize*).

PESTY Békés vármegyei adattárában lelhető fel tulajdonnévi előtaggal a *kanyarulat* (*Körös-kanyarulat*) és a *torok* 'hasonló nagyságú folyóvizek torkolata, összefolyása' földrajzi köznév (*Sebes-Körös-torok*).

A *tő* 'kisebb vízfolyás nagyobb torkollásának a helye' vízrajzi köznévi csupán az *Ősvény-tő* hidronimában lelhető fel a Berettyó bal oldali mellékvízének megnevezéseként.

A régi vízrajzi köznevek közül az *aszó* 'időszakos vízfolyás, szárazpatak' csupán a *Váraszó* és *Hosszúaszó* névben jelentkezik, a *jó* 'vízfolyás' pedig az elhomályosult *Berettyó*, *Hájó*, *Meregyó*, *Székelyó*, illetve *Bodójó* víznevekben fedezhető fel. A *séd* ~ *sid* 'kisebb, gyors folyású folyóvíz, patak' két névadatban is feltűnik (*Méh-séd*, *Mély-séd*), bár megnyugtató eredetvizsgálatuk még várat magára, illetve a román *Mişid* víznevben, amelynek eredeti magyar alakja a m. *mély* + m. *séd* összetételéből alakulhatott.

Az összetett földrajzi köznévi kategóriába tartozó alaptagok jelöletlenek, semmiféle formáns nem járul hozzájuk. Ide soroltam a határpatakokat (*Ippi* és *Széki határpatak* Márkaszék és Ipp határán; *Somályi határpatak* Kémer és Somály határán, mindkettő Szilágy megyében; *Ujhatárpatak* Körösfő környékén, Kolozs megyében) és az *Édes marhapataka* víznevet (Kémer, Szilágy megye), amelyik valószínűleg szarvasmarhák itatására szolgált.

A román víznévanyag kevésbé változatos képet mutat a vízrajzi köznevek tekintetében. Legnagyobb számban a rom. *vale* 'patak' fordul elő: a vele alakult nevek szerkezetében bizonyos formai kettősség lép fel, mert nem csupán nominatívusban, hanem határozottságot jelölő *-a*⁸ formáns kíséretében is jelentkezik. Az esetek többségében a határozott *valea* alak jelenik meg (215), míg a határozatlan *vale* száma ettől elmarad (96). A magyar lejegyzés következtében azonban olyan alakok is mutatkoznak, mint a *vále*, *válea*, *válye* (20), a 'kis folyóvíz' jelentésű *valye* (16), *valya* (11), *vallye* (5) stb. Ritkábban tűnik fel a rom. *pârâu* 'kis folyóvíz' (DEX.), de arányosan oszlik el a Körös három főágának nevében (40), pl. *Pârâul Ursoița*, *Pârâul Vacii*, *Pârâul Guruiedi*. Végül a rom. *fântână* 'kút, forrás' vízrajzi köznévi is megjelenik: itt csak azokkal a nevekkel számoltam, amelyek a leírás alapján ténylegesen forrást neveznek meg (11).

Morfológiai szempontból közelítve a román nyelvű nevekhez arra kell rámutatnunk, hogy azokban az esetekben, amikor birtokviszony áll fenn, a magyar lexiémát tartalmazó víznév általában a 'valaminek vagy valakinek a patakánál' jelentésű román prepozíciós formával egészül ki, tehát a magyar hidronima román vízrajzi köznévet kap. Ilyen a *La Vale Gatuluj*, ahol a *la* prepozíciót a 'patak, völgy' jelentésű román *vale* követi, ezt pedig a m. *gát* szó, amelyhez az *u* kötőhangzó járul és a rom. *lui* (ejtsd: luj) birtoklást kifejező morféma.

3.1.2. A fent bemutatott sajátosság- és fajtajelölő funkciójú szerkezetektől (S+F) a megnevező és fajtajelölő szerepű összetételek (M+F) mennyiségi szem-

⁸ A rom. *vale* alaptag határozatlan (tkp. 'egy patak'), amit zéró morféma fejez ki, vagy határozott, amely jelen esetben az alapszó neméhez igazodó nőnemű *-a* végződésben tükröződik (*valea*).

pontból igencsak elmaradnak. Ezek a struktúrák másodlagos alakulatok, amelyek vagy idegen eredetű víznevek átvételével keletkeztek, vagy pedig belső keletkezésű víznevek vízrajzi köznévvvel való kiegészülése révén jöttek létre (*Körös-ér*, *Ácsva pataka*, *Tusza* > *Tusza pataka* stb.). Az alaptagként *t u l a j d o n n e v e t* tartalmazó víznevek esetében számos önállóan is élő jelöletlen hely- és személynévi alapú hidronima vált alptaggá. Ennek megfelelően a *Körös* alaptagú víznevekben előforduló bővítmények között szerepelhet melléknévi (*Nagy*-, *Rossz*-, *Sebes*-, *Fekete*-, *Fehér*-, *Kis*-, *Új*-, *Középső*-), számnévből képzett melléknévi (*Hármas*-, *Kettős*-), befejezett melléknévi igenévi (*Holt*-, *Ásott*-, *Egyesült*-), főnévi (*Any*), helynévből képzett melléknévi (*Égeizugi*-, *Várad*-, *Petrósi*-) nyelvi elem egyaránt. További víznevek is szerepelnek hasonló névbokrok alaptagjaiként, így például a *Berettyó* (*Holt*-, *Külső*-, *Ó*-), a *Kálló* (*Holt*-, *Kék*-, *Konyári*-) és a *Kösely* (*Ős*-).

A román víznevek körében a *Körös* román megfelelőjeként a *Criș* szerepel hímnemű, határozottságot kifejező *-(u)l* szuffixum kíséretében, összesen hat névben. A bővítményi rész utalhat a *Körös* sajátosságára, így méretére (*Crișul Mic* 'Kis-Körös'), korára (*Crișul Nou* 'Új-Körös') és a medrének jellegére (*Crișul Pietros* 'Köves-Körös'). Különböző helyzetviszonyító elemek is feltűnnek a névszerkezetben, így megjelenik az 'erdei tisztás' jelentésű bővítménnyel a *Crișul Poienii*, 'nyári legelő' jelentéssel a *Crișul Văratecului* vagy a 1. 'fürdő', 2. 'bánya' jelentésű (DEX.) *Crișul Băiței*. Az *Ér* (rom. *Ier*) jobb oldalán folyó *Ierul Rece* 'Hideg-Ér' víznév valószínűleg tulajdonnévi alptagot tartalmaz, de a *Ierul Morii* (ejtsd: *jërul mori*) 'Malom-ér' alptagja inkább köznévi jellegű.

3.2. A kétrészes víznevek bővítményi tagjának lexikális-morfológiai felépítése

3.2.1. Legnagyobb számban jelöletlen *m e l l é k n é v i* előtagok gazdagítják a korpuszt igen változatos funkcionális jegyeket hordozva. A sajátosságot kifejező névrészek közül az alábbi, tulajdonságot kifejező kategóriák tartalmazzák a vízfolyás olyan jellegzetes jegyeit (pl. méret, alak, szín, hőmérséklet, kor, állapot, szag, íz, sebesség, hang), melyek az elnevezés alapjául szolgálhattak. Ebben az egységben a bemutatáskor ezért a funkcionális jellemzőkre is figyelemmel leszek.

A mérethez utaló névrészek kevésbé változatosak, ezért fokozottan jellemző rájuk a mennyiségi megterheltség. A fentebb bemutatott minőségi jegyek tulajdonnévi alptaghoz járultak, így ebben a szegmensben a köznévi utótagú példákat sorakoztatom fel. A *nagy* szinonimájaként szerepel a *hosszú* lexéma (*Nagy-ér*, *Nagy-örvény*, *Nagy-patak*, *Nagy-fok*; *Hosszú-patak*, *Hosszú-ér*, *Hosszú-fok*), ellenpárjuk pedig a *kis* és *kurta* (*Kis-patak*, *Kis-ér*, *Kurta-ér*). Ezek olyan kétrészes nevek előtagjaiként is előfordulnak, amelyek alptagja nem vízrajzi-, hanem egyéb földrajzi köznévv, általában erdő vagy valamilyen domborulat jelölésére szolgál (*Kiserdő*, *Kissom*, *Kispél*,⁹ *Kiscser*). A tárgyalt S+F szerkezetű nevek esetében megállapítható, hogy a folyó nagyobb méretére való utalás a gyakoribb, vagyis a

---

⁹ Vö. karacsáj *pel* 'halom, domb' (FNESz. *Pély*).

hosszú és a *nagy* jelzők dominálnak a *kis* és *kurta* névelemekkel szemben, arányuk 16:7.

A méretre utaló román víznevek közül szintén a *nagy* (rom. *mare*) lexéma fordul elő döntő többségben (21), és csupán ennek harmadrészeként jelentkezik a patak kisebb jellegére utaló rom. *mic* szó (7). A folyó méretére a rom. *lung* 'hosszú' (6) és a rom. *scurt* 'rövid' (1) melléknévi névrészek is utalnak (*Valea Mare, Pârâul Mic, Vale Lung, Valea Scurtă*). Valószínűleg a patak nagyságát jelöli a *Valea Groasă* (rom. *gros* 'vastag'), amely csak a Fekete-Körös bal oldalán tűnik fel, ellenben a *Valea Slabă* a patak keskeny voltára utal (rom. *slab* 'keskeny').

A folyómeder alakjának kifejezésére bő szókészlet sorakoztatható fel, mely a teljes adatmennyiség 2,9%-át alkotja, ahol javarészt S+F szerkezetben fordulnak elő a vízfolyás alakjára vonatkozó szavak. A meder kanyarulatát minősítik az olyan nevek, mint a *Horgas-ér, Tekeres-ér, Fül-ér, Görbe-ér, Görbe-kengyel, Kacskaró-ér, Kondoros-folyás* (lásd még BÍRÓ 2008: 71). Román nevekben a folyó alakját mindössze két szerkezet jelöli: a *Valea Strimba* és a *Valea Strâmba* elnevezések, ahol a rom. *strâmb* 'görbe' vesz részt a névalkotásban.

A víz színére utaló nevek csoportjának közel a fele *Fekete-* előtagú, tehát sötét színű vízre utal. Érdekes, hogy közülük csupán kettő tartozik a Fekete-Köröshöz, ellenben négy a Berettyó vízrendszeréhez, továbbá találunk *Barna-, Fehér-, Fényes-, Hamvas-,¹⁰ Kék-, Szőke-, Veres- és Zöld-* előtagú hidronimákat, illetve egyetlen német víznevet, amely szintén a vízfolyás fehér színére utal (*Weissbach*). A megnevező funkciójú *Körös* alaptaghoz a *Fekete-* és a *Fehér-* előtag mindkét nyelvű névanyagban hozzákapcsolódik: *Fekete-Körös* és *Crișul Negru*, illetve *Fehér-Körös* és *Crișul Alb*. A román korpuszban 'fekete patak' jelentésben találkozunk összesen öt alkalommal a *Valea Neagră* víznévvel, de három víz neveként feltűnik a 'fehér folyó' jelentésű *Râul Alb*, valamint egyszer a 'piros folyó' szemantikájú *Râul Roșu*. Mindegyik víznév a Fekete-Körös mellékágához tartozik. A *Vale Liszpatak* névben a rom. *lis* 1. 'sima, sík; 2. 'világos' (DER.) lexéma fordul elő, amely a víz tiszta, nyugodt voltára utal.

Több denotátum esetében hőmérsékleti tényezőket kifejező szavak fedezhetők fel, de mindegyik azonos hőmérsékletre utal: *Hideg-örvény, Hideg-patak, Hideg-ér*. Meg kell említenünk a m. *hév* 'meleg' lexémát is, amely az ómagyar korban még szerves összetételt alkotott, de az idő folyamán jelentése és szerkezete elhomályosult, vö. pl. *Hévjó ~ Hájó* (1288/1326: *Heuyo*, Gy. 1: 570, 672). Román víznevekben a déli szláv eredetű rom. *topliță* 'meleg vizű forrás, patak' vízrajzi köznév jelentkezik összetételekben is (*Valea Toplitia*). A fenti névvel ellentétben, a hidegre vonatkozó víznevek népesebb csoportját alkotja a 'hideg kút' jelentésű *Funtina recse* (2) és a 'hideg patak' jelentésű *Valea Rece* (3).

¹⁰ A *Hamvas-ér* vagy *Hamvas pataka* víznevek esetében az előtag a vízhez közel lévő nádas egykori égetésével függhet össze (GYÖRFFY 2011: 56–7).

A folyó kora is motiváló értékkel bír a megnevezés létrejöttében. Névanyagomban a *régi* lexémával és ennek szinonimáival találoztunk a tulajdonnévi alaptagok tárgyalásában (pl. *Ős-Kösely*), kivételt csak az *Új-víz* pataknev képez. Ez utóbbi a Kalota egyik patakocskája, tehát viszonylag kis vízhozamú patak, ellenben a fenti példákban szereplő *Régi-* előtagú, nagyobb folyókat jelölő nevekkal. Szemantikailag ebbe a csoportba sorolandó a befejezett melléknévi igenévi előtagú *Holt-ér*, melynek köznévi utótagja fajtajelölő funkciót lát el (S+F). A román neveken a folyó újabb kori keletkezését tükrözi a köznévi alaptagú *Valea Nouă* ('új patak') és a tulajdonnévi főtagú *Crișul Nou* ('új Körös'), ugyanakkor e két név szerkezetében tisztán látható a him- és nőnemű végződéses illeszkedése is (hímnem: *Crișul Nou*, nőnem: *Valea Nouă*)

A vizek állapotát, a folyómedrek vízbőségét jól tükrözik a *Medves-*, *Száraz-*, *Sáros-* előtaggal rendelkező nevek. Az erek sekélyes voltának következtében legtöbb helyen *Sáros-ér* fordul elő (5). Ebbe a kategóriába sorolható az *Ébes-patak*, ahol az előtag valószínűleg a m. R., N. *ebes* 'mocsaras, zsombékos' melléknévvvel magyarázható, az *Ebes* személynévvvel való kapcsolata nem valószínű (a személynévhez azonban lásd pl. [1067]/1267: *Ebes*, *Ebees*, *Ebis*, *Ebus*, ÁSz. 264). A *rossz* melléknévvvel csupán egy esetben találkozunk, ahol a főtag tulajdonnévi jellegű: *Rossz-Körös*. A román nevek között összesen négy alkalommal fordul elő a *Valea Rea* 'rossz patak' jelentésű víznév, illetve egyszer a *Piriul Rău* hasonló jelentésben. Szintén négyszer jelentkezik a *Valea Seacă* 'száraz patak' a Körösök területén, és egy-egy alkalommal a *Valea Sache*, illetve a *Vallye Száka* víznév. Hasonló jelentésben tűnik fel a *Valea Moliu* (rom. *muliu* 'halott') víznév is.

Több adat is utal a víz kellemetlen szagára, jórészt a *büdös* melléknév különböző hangalakú variánsaival alkotott helynevekben (pl. *Büdös-ér*, *Bödüs-ér*, *Büdes-ér*, *Büdös pataka*).

A víz ízét sejteti a *Keserű-ér*, az *Édes-marhapatak*, utóbbi esetében a *marhapatak* 'szarvasmarhák itatására szolgáló patak' (*édes marha pataka*, ETH. 2: 82) lehetett az alaptag, kiegészülve a víz ízére utaló *édes* melléknévvvel. Jelölt névelemből építkezik a *Sós-patak*, bár itt a személynévi eredet sem zárható ki, illetve a melléknévi eredetű, mozgást jelölő *Hamarkos pataka*.¹¹ További ide tartozó elnevezések még a *Gyalog-ér*, *Huta-patak* és a *Jámbor-ér*.

---

¹¹ A *Hamarkos pataka* a Berettyó jobb oldali mellékága Szilágy megyében, Kémer településen, csupán egyetlen adattal szerepel *Hamarkos Pataka*, *Hamarkós Pataka* és *Hamarkas Pataka* alakban (ETH. 2: 82). Hasonló helynevet találunk még Heves (*Hamarka-ér*, vö. Szabó Imre, Heves megyei Tepélypuszta határának rendezés előtti állapotáról készült térképe, 1875; Alföldy Gyula, Besenyőtelek I. és II. rész hevesvármegyei nagyközség kataszteri vázlata, 1906), illetve Bihar vármegyében is (*Hamarka patak*, vö. Bél, Hajdú-Bihar m.; HBMFN. I, 102). Valószínűleg olyan patakot neveztek el így, amelyik vize hirtelen, gyorsan, hamar lefolyik. Bár a völgy vagy folyómeder alakjára utaló elnevezések a korai századokban is előfordultak (pl. 1247: *Homorouvelg*, OklSz.), ezáltal a magánhangzók záródása feltehetően román nyelvhasz-

3.2.2. Az igei származékból és melléknévi igenévből alakult víznevek változatos példasora jelzi a víz mozgását, folyásának sebességét. Gyors folyású vizet nevez meg a folyamatos melléknévi igenévből származó *Villongó-ér*, míg lassabb vízmozgásra utal a hasonló szerkezetű, csupán -s képzős *Folyós-ér*, illetőleg a deverbális nomenképzős (*Kis*)állás-*ér*, *Omlás-patak*, *Forrás-patak*.

Bár a víz ízét és szagát jelölő melléknevek nem fedezhetők fel román víznevekben, a *Valea Sălbatică* 'vad patak' komplex szemantikai képet ad, mert a folyás gyorsaságára és a környező dús, buja növényzet jellegére egyaránt utal, ezzel szemben a *Vale Nányi* (rom. *nani* 'tente, ringatás', DER.) a víz lassabb, hullámzó mozgását örökítette meg.

A víz hangját jelölő érdekes és változatos alakok születésében egyaránt részt vettek folyamatos melléknévi igenevek, mint pl. *Morgó-fok*, *Gügyögő-patak* stb. A román korpuszban a *Vale csurzi* víznév a rom. *ciur*, *ciurgău* lexémát tartalmazza 'hegyi patak hangja' (DEX.) jelentésben. A *Valea Zugăului* (DECEI 1989: 172) és a *Pereu Zugului* (PESTY, Arad, Krokna 205a) ugyanarra a denotátumra utal, de nem azonos lexémával: egyik a 'zúgó', másik a 'zug' lexéma, és bár PESTY adata lehet az elsődleges, a DECEI-nél szereplő változat víznévi jellegű.

3.2.3. A víznevekben előforduló főnevek, főképpen személyjelölő főnevek kiemelkedően fontos szerepet játszanak. Köztük is a népnévi lexémát tartalmazó elnevezések bizonyos népelemek jelenlétének a megállapításához lényeges információkat nyújtanak. Ha abból a hagyományosan elfogadott tételtől indulunk ki, hogy maga a név identifikál, akkor a helynév funkciója nem más, mint a környezettől való megkülönböztetés, az attól való elkülönítés. Ha ezt a tételt rávetítjük a népnévi eredetű helységnevekre, láthatjuk, hogy az illető népcsoportról elnevezett falu lakossága különbözik az őt elnevező etnikumtól, tehát a település lakossága népszigetként különül el a többitől (KNEZSA 1938: 406). Hasonló módszert a víznevek esetében is érvényesíthetünk. Köztudott, hogy ugyanazon településen belül a kisebbséghez tartozó etnikum szálláshelye a település azonos részén van, a cigányok esetében többnyire a falu szélén. Ennek megfelelően a róluk elnevezett patak is a helység közelében található, általában annak periferiáján vagy külterületi víznevei között, ami a részletes térképeken jól kirajzolódik, gondoljunk csak a Második és a Harmadik Katonai Felmérés térképszelvényeire, vagy a vízszabályozás előtti, kellőképp részletes kéziratot térképekre (pl. HUSZÁR ide vonatkozó térképeire).

A szlávok valószínűleg a 6. században telepedtek le Erdély erdős zónáiban, a hegyvidék és erdőség határán, főképpen nagyobb vizek mentén; többek közt a ré-

---

nálatra utal, hiszen a tárgyalt pataknév a Fekete-Körös bal oldali mellékága olyan területen, ahol a román pataknévek aránya meghaladja a magyar nevekét. Szintén ezen a területen a magánhangzó záródására további példa a *Jakab-ér* > *Iacoberi*, *Poclusa* > *Poklos* stb.

gen Biharhoz tartozó Kalotaszeg¹² vidékén, Hajdú-Biharon keresztül Békés megyéig lelhetők fel későbbi szláv eredetű, illetve szláv népekre utaló víznevek (KNIEZSA 1941: 22). Szláv megtelepedésre utalnak Kolozs és Bihar megyében a *Tóti*, *Oroszi*, *Csehi* nevű falvak, illetve a Sebes-Körös vízgyűjtőjéhez tartozó nagyobb, szláv eredetű folyóvizek nevei is (*Kalota*, *Dragán* és *Bisztra*), míg a Fekete-, illetve Fehér-Körös területén lényegesen kisebb számban fordul elő ilyen név: jobbra a rövidebb patakok nevében, a nagyobb vizek neveire ez a névadás egyáltalán nem jellemző. A 11. században a Berettyó és az Ér egész hossza magyar szállásterület volt, a Fekete-Körös völgyében Belényesig terjedt a magyarság, a Sebes-Körösnek pedig a forrásvidékén található szórványos szláv nyomok. További szláv népelemek jelenlétét bizonyítja a Berettyó egyik bal oldali mellékveze, a *Bosnyák-patak* (Bihar megye). Hogy valójában bosnyák vagy horvát népcsoport motiválta-e a víznevet, nem lehet megnyugtatóan eldönteni, mert a magyarországi bosnyákok nem hagyományosan muzulmán, hanem katolikus vallásúak, és horvátnak tartják magukat.

A Hármas-Körös jobb oldalán a nyugati szlávhoz tartozó cseh népcsoport neve örökölt meg a *Cseh-ér* víznevben, Hajdú-Bihar megyében Karcag környékén. Ez a név ebben a régióban akár szlovák népelemet is jelölhetett ellentétben az ország nyugati részével, ahol a német nemzetiségű népcsoportok neve Veszprém környékén szintén *cseh* volt (FNESz. *Csehbánya*). Esetleg a *marót* népnévre utal a *Marótlaki-patak* víznev (pontosabban annak településnévi első névrésze) Kolozs megyében.

A Hármas-Körös bal oldalán lokalizálható a keleti szlávokra utaló *Orosz-ér* Békés megyében, Gyomaendrőd környékén. Az ukrán nyelvjárású ruszinok, rutének vagy rusznyákok hazánk területére való tömeges betelepülése 1320 táján indulhatott meg, ám őket a magyarság — mint minden, magát a *rus-* tőből képzett népnévvel megnevező keleti szláv népességet — az *orosz* etnonimával jelölte meg (RÁCZ A. 2010: 405).

A balkáni (rác, román, horvát) bevándorlás a mohácsi csatavesztést követő korszakban jelentkezik. A *rác* 'déli szláv nyelvet beszélő, főleg Szerbiában lakó, illetőleg onnan származó személy' (TESz.) mint népnév a törökök elől menekülő szerbség jelölőjeként vált közkeletűvé (RÁCZ A. 2010: 396). A Sebes-Körös egyik bal ága, a *Rátzpatak* (Kolozs megye) víznev előtagja valószínűleg délszláv etnikumot jelöl.

A Körösök magyar vízneveiben a *magyar* népnévi előtag csupán egyszer fordul elő (*Magyar-patak*) Kolozs megyében, Nagykalota környékén, ahol az összesen 19 víznevből 8 román eredetű, a többi magyar. Valószínű, hogy ezen a terüle-

---

¹² A Rétköz, Sebes-Körös, Kiskörös és Berettyó által körülölelt falvak összefoglaló neve Kiskalota volt. Ennek a folytatása a Kisköröstől keletre, a Berettyó és a Sebes-Körös között az erdélyi határig nyúló Középkalota, később Hegyköz után Kolozs megyében a mai Kalotaszeg lokalizálható, ahol a *szeg* utótag is jól mutatja a nagyobb tömbhöz való tartozást.

ten ekkor már jelentős román lakosság is élt, mert ugyanerre a névre van egy *Valye Unguruluj* román adatunk is, ahol a *-luj* a rom. *-lui* határozottságot kifejező, egyes számú hímnemű raggal azonos, s a név 'magyar pataka' szemantikai tartalommal bír.

Erdély és Magyarország területén több törökségi nép elnevezése is nyomot hagyott a víznevekben. A kunok — mint török nyelvű népekből (kipcsakok, sárga ujugrok, ázsiai kunok) álló törzsszövetség — a IV. Bélával kötött szövetségük szerencsétlen kimenetele után a magyar Alföldön szétszóródtak, és rövid időn belül asszimilálódtak a magyarságba, amit számos helynevünk örökített meg, közöttük a Körös víznevei közül a Nagykunságban a Karcag melletti *Kun-ér*.

Erdély területén egyes feltevések szerint már a hunok kora óta számolhatunk török nyelvű népek jelenlétével. Ebbe a nyelvcsaládba tartozó nép nevét őrzi a Berettyó és a Hármas-Körös összefolyásától keletre lévő *Besenyi-ér* és az Ér jobb oldalán, Érdioszegetől északra folyó *Beseny-ér* hidronima. A magyarsághoz csatlakozott besenyők a nomád harcmódnak megfelelően, a csatában a székelyek mellett elől járó csapatokat alkottak (GYÖRFFY 1941: 41), a 11. században még határőrizeti szerepet láttak el, de utóbb — mint veszélyesnek ítélt népcsoportot — az ország minden területére széttelepítették őket. Erdélyben csupán az Olt kanyarulatánál élhettek besenyők nagyobb számban, míg Bihar megyében összesen hét településnév hozható összefüggésbe ezzel a népelemmel, ahol a Várad környékén csoportosuló besenyőket a magyarság a 14. századig teljesen magába olvasztotta (RÁCZ A. 2004: 201).

A magyar történettudomány egyik legvitatottabb eredetű népcsoportja, a székelység BENKŐ LORÁND (1998: 139, 2003: 109) szerint olyan sajátos jogállású népesség, amely az ómagyar korban harcok során az elő- és utóvéd szerepét töltötte be. Később, mikor az ország keleti részén volt inkább szükség a határvédőkre, megkezdték az áttelepülésüket Baranya–Bihar–Telegdiszék irányába. A 13–14. században elsősorban Bihar megyében találunk több, székely lakosságra utaló nyomot (GYÖRFFY 1959: 74), hidronimák tekintetében pedig a *Székelyjó* (ma *Henc pataka*) víznév és a Kolozs megyei *Székely pataka* említhető meg, jóllehet ez utóbbi víznév Székelytelek település patakjának is lehet a neve, mert a *-patak* és a *-telek* formáns diakronikus sorrendje nem egyértelmű, és akár a szinkrón névkeletkezés vagy -együttélés sem zárható ki (KISS M. 2010: 84).

Ma is élő kisebbség mind Magyarországon, mind Erdély területén a cigányság, mely a 15. században vándorolt be Európába. Ilyen etnikumra vonatkozó vízneveink a Körösök felső vízgyűjtőjében fordulnak elő a Sebes-Körös és a Berettyó mentén: *Cigány-ér* (Tépe és Kaba határában is, a Berettyó jobb oldali ága), *Cigányok pataka* (Szilágynagyfalu határában, a Berettyó bal oldalán), *Czigány-ér* (Szeghalom északnyugati részén, a Sebes-Körös bal oldalán) és *Czigányi csermely* (a Sebes-Körös egyik forráspataka). A Fekete- és a Fehér-Körös völgyéből nem találtam magyar nyelvű névadatot.

A Sebes-Körös másik jelentős folyója a *Sebes* vagy *Székelyjő-patak*, aminek ismeretes egy harmadik elnevezése is, ez a *Henc* vagy *Henc pataka* (rom. *Hențu*). Etimológiáját tekintve a német *Hans* személynévre vezethető vissza, de a rom. *honț* 'az erdélyi szászok gúnyneve' (DER.) is lehetséges eredetmagyarázat. Területileg ez a régió nem tartozik a nagyobb erdélyi szász településekhez, Beszterce, Nagyszében, Brassó, Meggyes, Szászváros környékéhez, így a Kolozs megyei pataknev azoknak a korai időknél a nyomát őrizheti, mikor Kolozsvár a 14. században rövid időszakra erős szász befolyás alá került.

A zsidóság a középkorban és a korai újkorban viszonylagos biztonságban élt Magyarországon, a 19. században pedig megkezdődött a tömeges asszimilációja, beolvadása a magyar nemzetbe. Patakneveinkben e népnév lokalizálása nem mutat különösebb területi jellegzetességet, összesen két alkalommal fordul elő: *Zsidó-patak* (a Sebes-Körös jobb oldali mellékveze, Élesd mellett), illetve *Zsidó-ér* (a Kettős-Körös bal ágaként a csabai, dobozi és békési határban).

Román népelemre utaló nevek a Körösök magyar vízneveiben csupán két alkalommal fordulnak elő: *Olá pataka* (Kolozs megye) és *Oláh Kis patak* (Szilágy megye). A Körösök Romániához tartozó 20. századi névadatainak jelentős része román nyelvű. Ennek egyik oka az ország hivatalos nyelvéből adódik, a másik ok pedig a magyarok folyamatos asszimilálódása Erdély területén, amely a magyar nevek fokozatos kiveszését vonja maga után. Ha figyelmen kívül hagyánk az oklevelek tanúságát, melyek szerint románok Erdélyben először a 13. században említetnek, pontosabban 1222-ben a fogarasi havasok vidékén (FEKETE NAGY 1941: 106), és a román nép bevándorlását a honfoglalás előtti időre helyeznénk, a legősibb és legtávolabbi élőnek tekintett víznevek román eredetével kellene számolnunk, azonban nagyobb vizeink között nincs román eredetű, de még olyan ősi víznev sem, amely román közvetítéssel került volna a magyar vagy más nyelvbe.

A későbbi évszázadokban a Körösök vízneveinek nyelvi rétegződése, a magyar és román nevek számbeli arányának alakulása történelmi és etnikai viszonyok összjátékának eredményeként alakult ki, aminek következményeként a két populáció nyelvi elemei a víznevekben is nyomot hagytak.

Térképre vetítve a népneveket tartalmazó hidronimákat, a legszínesebb képet a Berettyó és a Sebes-Körös vidékén kapunk. Az összesen 19 névből 15 tartozik a két folyó mellékágához. A Berettyó forrásvidékénél *cigány*, *oláh*, lejjebb haladva *bosnyák*, majd a Sebes-Körössel való egyesülése előtt ismét *cigány* etnonima jelenik meg a víznevekben. A Sebes-Körös forrásvidékéhez *székely*, *cigány*, *oláh*, *magyar* és *rác* előtagú nevek tartoznak. Nyugatra haladva tovább a Hármas-Körös vidékén *kun*, *orosz*, *görög*,¹³ *szász* és *zsidó* népelemet jelölő lexéma vesz részt a névalkotásban.

---

¹³ Az Okány és Vésztó környékén folyó *Görög-fok* (HAÁN 1: 318) valószínűleg 18–19. századi görög kereskedők telephelyét vagy vásárbeli útvonalának egyik pontját jelölhette.

Román víznevek körében az orosz eredetű rom. *țigan* 'cigány' etnonima a legelterjedtebb, összesen öt esetben tűnik fel a rom. *-lui* birtokos személyraggal ellátva¹⁴ (*Valea Țiganului*) vagy a rom. *-i* többes szám jelével toldalékolva (*Valea Țigani*). Szuffixumok szempontjából hasonló szerkezetűek a 'Magyar pataka' jelentésű víznevek, melyekben egyes és többes számú nevek is megjelennek a Sebes-Köröshöz tartozó Kalota környékén (*Valea Ungurului*, *Valea Ungurilor*). A *Vale Danti* víznév alapját szolgáló rom. *dant* 1. 'népi játék'; 2. 'erdélyi személy Vaskoh vidékén' (DEX.) jelentéssíkjai közül az utóbbit tekinthetjük víznévi jellegűnek annál is inkább, mert a víznév Segyest területén lelhető fel. A *török* népnév egyetlen víznévben fordul elő (*Vale Turcilor*) a Fekete-Körös jobb oldalán; ugyanitt találkozunk a *Valya Készilor* ('Készik patakja') víznévvel is. Mindkét név többes számú szuffixummal rendelkezik, ezért valószínű, hogy az elnevezés nem tulajdonnévre, hanem csoportra utal, míg az egyes számú bővítménnyel rendelkező *Valea Sicula* és a *Valea Sovaruluj* (BENKŐ 2009: 83–6) feltehetően nemzetségnévre vezethető vissza.

Minthogy a víz megléte számos foglalkozás számára nyújt jó lehetőségeket, a víznevekben *f o g l a l k o z á s n e v e k* is szép számmal megjelennek. Tágabb értelemben véve foglalkozásnév fedezhető fel a *Barátok ere* vagy *Nagy barát ér* nevű vízfolyás szerkezetében, amely a Berettyó bal oldalán szerzetesi életvitelt folytató személyekre utal. Szintén egyházi szolgálattételt jelöl a három névben előforduló *pap* foglalkozásnév (*Pap-ér*, *Pap ere*, *Pap foka*) a Hármas-Körös és a Sebes-Körös vidékén, amely javadalmi birtok lehetett. Több olyan név is ide sorolható, amely feltehetőleg illetményfölkedhez tartozott, így vagy azokról (szántó, legelő, kaszáló stb.), vagy közvetlenül a birtokosról is kaphatták nevüket, mint a *Bíró-foka*, *Dusnok-ér*, *Pap-ér* és *Udvarnok-ér*. További foglalkozást jelölő nevek a *Borbély ere*, *Halász-örvény*, *Hegedűs-derék*, *Kovácsi-ér*, *Mészáros-fok* és *Remete-patak*. A *Dusnak-ér*, a Berettyó bal oldali mellékvize kihalt településnevet őriz, ennek alapja pedig a m. *dusnok* 'az egyháznak hagyományozott szolga, akinek kötelessége volt egykori ura lelkéért bizonyos szolgáltatásokat teljesíteni'. Szintén egyházi fogalomkörbe tartozhat az *Imám-patak* víznév is, melynek értelmezésében több lehetőség kínálkozik. PESTY adattárában pár szavas leírást találunk („Imám Kő” honnan egy forrás is eredvén patakká válik, 's ezen patak „Imám patakának neveztetik 's a fekete körösbe szakad; PESTY, Bihar 1: Belényesújlak, 88a), amely szemantikailag összefügg az *Imó-kő* 'áldozati kő', 'oltárkő' helynévvel (FNESz. *Imó-kő*). A patak Belényesújlaktól délre ömlik a Fekete-Körösbe, tehát románok által lakott térségben, több román nevű vízfolyás közelében, így a román nyelvű eredeztetése sem zárható ki, tudniillik a szintén vallási tartalmú, rom. *imam* jelentése 'muzulmán pap' (DER.).

---

¹⁴ A román grammatikában nem birtokos személyjel, hanem birtokos személyrag van, mert ehhez a szuffixumhoz nem járulhat toldalék.

A román víznevek körében is találkozunk foglalkozásnevekkel, bár lényegesen kisebb számban, mint a magyar névadatokban. Ilyen az *Apa Popii* ('pap pataka'), *Valea Porcarului* ('kondás pataka') és a magyar eredetű bővítményű *Valea Sekerestilor* ('szekerések pataka').

A nem személyt jelölő főnevek között az anyagnév tartalmazó víznevekben a vízben található vagy a víz környezetének anyagára utaló elem vesz részt a névalkotásban. Ezek az adatok olyan anyagra vonatkoznak, amelyek szoros kapcsolatban állnak a vízzel. Így például aranyat lehetett mosni az illető patak vizéből (*Aranyas-patak*),¹⁵ esetleg kincset sodort partra a víz, s a patak erről kaphatta a nevét (*Kincses-ér*). A vízben fellelhető kövekre, kavicsokra is utalhat a név, amely jellegzetes tulajdonságként motiválhatta az elnevezést (*Köves-patak*, *Kő-patak*, *Kövicses-patak*, *Kövicse-patak*), olykor pedig ásvány (*Ásvány-ér*) vagy sár (*Sáros-ér*, *Sáros-patak*) is megtalálható a víznevek alkotóelemeként. A jelzői előtagok többnyire -s képzőt tartalmaznak, csupán kisebb hányaduk jelöletlen.

A román víznevek közt az építményre utaló *Valea Cetății* (rom. *cetate* 'vár'), *Pârâul Crucii* (rom. *cruce* 'kereszt') és a *Valea Mineii* (rom. *mină* 'bánya') név tűnik fel, anyagnévi jellegű a két *Pârâul Cușilor* (rom. *cute* 'fenőkő'), eszköznevet őriz a *Pârâul Custurii* (rom. *custură* 1. 'penge, kés'; 2. 'életlen kés'; *kusztora* 'bicska', TESz.) és a magyar lexémát tartalmazó *Valea Ciuturoi* (m. *csutora* 1. 'lapos kulacs'; 2. 'kútvdör'), *Vale Rekesztuluj* (m. *rekeszték* 'halfogó eszköz').

3.2.4. T ő s z á m n e v e t (vagy számnévből alakult melléknév) tartalmazó nevek is felbukkanak a névanyagban: a *Két-ér*, *Két-patak*, illetve *Kettős-patak*, *Hármas-ér* víznevek S+F funkcióban jelennek meg, míg a *Kettős-Körös* és *Hármas-Körös* folyónevekben megnevező szerepben álló utótag szerepel (S+M). A román névadatok közül e körben csak a *Trei Holâmburi* említhető meg, melynek előtagja a rom. *trei* 'három' jelentésű tőszámnév.

3.2.5. Bővítményrészi funkcióban nemritkán jelentkeznek a Körösök névanyagában a helynévi származékok. Ezek némelyike maga is víznévből alakult, míg mások településnévi lexémát tartalmazó bővítményrészként jöttek létre.

Víznévi eredetűek azok a nevek, amelyekben egy meglévő víznév valamely vízrajzi köznévvvel egészült ki. Ez a változás jobbra annak köszönhető, hogy a belső keletkezésű nevek fajtajelölő szerepű lexémája elavul, ezért a nyelvérzék igyekszik azt megtoldani egy újabb fajtajelölő funkciójú elemmel: *Berettyó* > *Berettyó-ér*, *Székelyó* > *Székelyi* vagy *Székelyói patak*, *Pac-ér* > *Pacéri folyás*, *Hosszúaszói patak*. Máskor a kiegészülésnek nem oka az elhomályosulás: a *Jegeskútfolyása*,

---

¹⁵ Ebben az esetben egy másik értelmezési lehetőséget is meg kell említenünk, ugyanis a víznév előtagja akár az *aranyos* 'hideg, kristálytiszta vízű' melléknévként is azonosítható (GYÖRFFY 2011: 77–8).

Disznó-kút-folyás, Hosszú-víz-folyás Csikostó-patak, Körösfő pataka, Sebeskőröstorok-örvény, elnevezések kronológiailag későbbiek, mint az ezek alapjául szolgáló névformák.

Minőségjelzős összetételek esetében a melléknévi előtagot a köznévi utótag követi, majd ez a szerkezet vízrajzi köznévvvel egészül ki. Meg kell jegyeznünk, hogy a gyakorlati névhasználatban az ilyen, legalább három lexémát tartalmazó nevek alkalmazása nem volt elterjedt, ugyanakkor valószínű, hogy az ilyen formák létrejöttében nagy szerepe volt a térképészeknek is.

Makro- és mikrotoponimák egyaránt részt vesznek a névalkotásban, így a külterületek nevei, természetes és mesterséges földfelszíni alakulatok megnevezései is megtalálhatók közöttük. A természetes alakulatok nevei közül a hegyek (*Ingóványoshegyi-csermely, Fehérkő-patak, Sólyomkő pataka*), egyéb domborulatok (*Farkasdomb ere, Vereshalmi-ér*), vízközei területek (*Hosszúberék pataka, Mézvár-sziget ere*), különféle bemélyedések megnevezései (*Ördögárka-ér, Vízvölgyfolyás, Fekete völgyi-csermely, Kerekvölgy pataka*), növénynevek (*Csonkafűz folyása*), illetve egyenletesebb felszínek neve (*Hosszúirtás pataka, Feketerét ere, Madarasszeg-ér*), a mesterséges földfelszíni alakulatok közül pedig az ásások neve (*Nagyásási-örvény, Kisásási-örvény*) található meg az ilyen típusú víznevekben. Növényzeti nevek és erdős területek nevei is fennmaradtak víznevekben, sok esetben az erdőt *kerek* köznévvvel jelölve, mint azt a *Mogyorókereki vizek, Somkerek pataka, Csonkafűz folyása, Kismogyorós-patak, Kiscser-patak (Kicsera), Szélkút-patak, Szilkút pataka* víznév mutatja.

A jövevényvíznevek utólagos kiegészülésének hátterében szintén a pontosabb identifikáció igénye áll: a *Kalota > Kalotai-patak, Tasnád > Tasnádi-patak* képzéses kiegészülése csak abban az esetben tartozik mindazonáltal e kategóriába, ha előtagjaként a víznév s nem a belőle lett *Kalota, Tasnád* településnév áll.

Településnévi eredetűek azok a víznevek, amelyek kisebb vízfolyást jelölnek, hiszen ezek neve változékonyabb, képlékenyebb a nagyobb, több településen átfolyó patakokénál (KNIEZSA 1942: 29). Leginkább HUNFALVY földrajzi leírása tartalmaz helységnév + vízrajzi köznév szerkezetű összetételeket (mint láttuk, általában a *csermely* lexémát), de — mint korábban is utaltam rá — valószínűleg ő maga is számos ilyen nevet hozott létre olyan módon, hogy egy-egy kis forrás-patakot arról a földrajzi egységről nevezett el ekképpen, amihez az a legközelebb volt: pl. *Marótlaki-patak, Nyírfalvi-csermely, Vámosházi-csermely, Sasteleki-csermely, Tótfalui vizek, Csontaházi-patak, Peleskefalvi csermelyek, Magyar-Valkói víz, Kalota-Újfalui víz, Vojkaházi csermelyek*.

3.2.6. A személynevet tartalmazó víznevek az ott lakó emberekről közvetítenek bizonyos információkat. Ezek a nevek igen sokfélék lehetnek, ugyanakkor azt, hogy a patak a tulajdonosról, azaz arról a személyről kapta-e a nevét, akinek a birtokán keresztül folyt, esetleg arról, aki csak haszonbérbe kapta azt, nem tudjuk eldönteni.

Az itt előforduló nevek javarésze régi magyar személynév, család- és keresztnév, mint a *Bodójó*, *Bodó folyása* (a személynévhez lásd ÁSz. 130), *Csente-patak* (ÁSz. 190), *Varsány-ér* (VárReg. 9), *Isti-fok* (ÁSz. 431). Találunk hasonló alakú vízneveket is, mint a *Hölgy ere* és *Kölgyes-ér*, melyek esetében valószínű a nagy írott *k* és *h* betűk keveredése. Bár e víznevekben a családnévi eredet valószínűsíthető, az állatnévi eredeztetés lehetőségét is meg kell említeni, ugyanis *hölgy* 'nyáron barna, télen hófehér menyétféle, hermelin' (FNESz. *Hőgyész*) nevű kistestű ragadozó is élhetett az adott vidéken.

Érdekes alakulat a *Henter pataka* (ETH. 10/A: 334), mivel a szomszéd falu történetét áttanulmányozva kétségtelenné válik a birtoklást jelentő családnévi eredeztetés, ugyanis Magyarvalkón két fűrészmalom épült, az első 1736-ban, a második 1764-ben; ez utóbbi építtetője Henter Ádám báró volt. A *Henter* alakváltozat a *t* hang zöngésülésével keletkezett.

Találkozunk víznevekben többemű személynévvel is: *Bak Tamás pataka*, *Butyipál-pataka*, *Dob Jakab pataka*, *Feketegyörgy ere* és *Zugyó Vaszali ere*. Ez utolsó névforma olyan alakulat, amely magyar pataknevében maradt fenn, magyar írásgyakorlatot követve. A *Zugyó Vaszali ere* családnévi tagjára a magyar *zúgó* melléknévi igenévből eredeztetett *Zugun* (IORGU 501) alakot találtam, a *Vaszali* pedig a rom. *Vasile* (m. *László*) átirata. Szentnevek is feltűnnek a Berettyó vidéki víznevekben: *Szent Mihály ere*, *Szent Péter ere* és *Szentpál-ér*, de ez a névtípus meglehetősen ritka a vizsgált területen.

A román személynévi eredetű víznevek száma igen magas (114), ennek 80%-át a kétrészes nevek alkotják, a maradék 20-at pedig az egyrészesek. Azok a román víznevek, amelyekben a rom. *lui* birtokosetet jelölő morféma a vízrajzi köznévi és a személynév közé ékelődik be, 'valakinek a (pataka)' jelentéssel rendelkeznek.¹⁶ Olyan nevek tartoznak ide, amelyekben a személynév román, mint a 'János pataka' jelentésű *Vale lui Juon* (PESTY, Bihar 2: 151b), a *Pârâul lui Foale* (IORGU 204), *Pârâul lui Marian* (IORGU 292), *Pârâul lui Onăcai* (IORGU 342), de akár el is maradhat ez a morféma: *Riu Horla* (IORGU 246). Magyar személynévek is gazdagítják az anyagot, mint a *Valea lui Andraș* (ANAR.), amely *Andraș* (DECEI 1989: 162) alakban is felbukkan a m. *András* szn. adaptációjaként, továbbá a *Pareu Bulcsuluj*, *Vale Toldi*. Magyar személynév rövidült, kicsinyítő képzős alakja is bekerült a víznévanyagba *Vale Zsurkoi* formában, ahol a rom. *Jurca* szn. (IORGU 270) a m. *Gyurka* szn. megfelelője.

H a t á r o z ó s s z ó s z e r k e z e t t e l számolhatunk az olyan román víznevekben, mint a *Vale la Mora Bossestyilor*, *Pe Vallye din Sosz Szát*. Az itt megjelenő prepozíciók¹⁷ helyzetviszonyt jelölnek. Az első esetben a *Vale la Mora*

---

¹⁶ Korábban is találkozhattunk már ezzel az elemmel szuffixum formájában köznévi utótaghoz kapcsolódva (pl. *Pârâul Afinișului* 'áfonyás pataka').

¹⁷ Rom. *pe* ~ m. *-n*, rom. *din* ~ m. *-ból*, *-ből*, rom. *la* ~ m. *-nál*, *-nél*.

Bossestyilor helymeghatározás 'a Bossestyek malmánál lévő patak' vagy 'patak a Bossestyek malmánál' jelentésben egyaránt értelmezhető, a második pedig 'az alsófalú felőli patakon' értelmű.

4. Összegzés

Az elemzés során láthattuk, hogy a Körösök vidékének víznévalkötésében számos nyelvi kiejezőeszköz vett részt. Láthattuk, hogy a hegy-, erdő-, településnevek, illetve további mikrotoponimák nagy mértékben befolyásolják a víznév keletkezését, rámutatva arra, hogy milyen fontos szerep hárul annak a helynek a nevére, amely a víz elnevezésekor annak a közelében van. A köznevek (28%) sokféle szemantikai csoportja ugyancsak gazdagítja a névkincset, így találunk vízneveink alaprészeként állat- és növénynevet, vízrajzi köznevet, építmény-, nép- és eszköznevet, továbbá foglalkozás- és anyagnevet egyaránt. A melléknévi jellegű szavak (20%) a víz valamilyen sajátosságára utalnak melléknévvel és különféle igenevekkel. Megjelennek a víz méretére, alakjára, színére, sebességére, hőfokára, korára, szagára, ízére stb. utaló nevek, amelyek a víz egy-egy jellegzetes jegyét hordozzák. A személyneveket (12%) szerkezeti felépítés alapján egy- és kétrészesre különítettem el, az egyrészesen belül pedig a családnevek túlsúlya figyelhető meg. Többemű nevek közé soroltam a szentneveket (3%) és a víznevekben együtt megjelenő család- és keresztnéveket. Számnevek is feltűnnek a névanyagban, de szerény mennyiségben (0,3%), és kivétel nélkül a nagyobb folyók ágainak a megnevezésére alkalmazva.

Ha a névrészek aránybeli eloszlását tekintjük át, megfigyelhetjük, hogy a víznévanyag 20%-át az egyrészes, 80%-át pedig a kétrészes nevek alkotják. A magyar egyrészesek általában jelöltek, leginkább *-s* 'valamivel való ellátottságot' kifejező képzővel, vagy folyamatos melléknévi igenévi képzővel ellátva. Az egyrészes nevek 60%-át a román nevek alkotják, ahol szintén találunk képzőket, leginkább kicsinyítő képzőket, de a helységnevek metonimikus átvétele a jellemző névalkotási módszer; továbbá meghatározó számban szerepelnek magyar adaptációk is (m. *Kis-tag* > rom. *Chiștag*, m. *Keszend* > rom. *Chisindia*), amelyek egykori magyar összetételekről árulkodnak.

A kétrészes nevek alaptagjának jelöltségi foka alacsony, leginkább a *pataka*, *ere*, *foka* alakokra korlátozódik, a román nevek esetében pedig a toldalékok megjelenése a ragokon és képzőkön kívül hím- és nőnemű jelekre is kiterjed, az összetételek nembeli egyezését is jelezve. A bővítményi tagok jelöltsége mindkét nyelvű állományban meghatározó mennyiségű; a magyar víznevekben az *-i* képző jelentkezik a leggyakrabban, a román adatokban pedig a *-lui* birtokos személyrag.

A Körösök víznévrendszerében szereplő névrészek lexikális és morfológiai analízise során bemutattam, milyen változatos elemkészletből építkezik a nyelv, milyen arányban használ, illetve nem használ toldalékot, továbbá kiegészül-e egy újabb szóval, vagy pedig megmarad egyrészesnek.

A magyar és román névanyag összehasonlítása olyan problémákat vet fel, amelyek mind a magyar, mind pedig a román (víz)névadás sajátosságait érintik. Névlettani szempontból fontos látnunk a régió jellegzetes népcsoportjainak térbeli és időbeli elhelyezkedését, mozgását, változó szerepét a névadásban. Az elemzés során bebizonyosodott, hogy a vizsgált terület etnikai összetétele alapjaiban befolyásolta a hidronimák alakulását. Ezeknek a külső körülményeknek a számbevétele több tudományterületet érint, hiszen a történeti földrajz, a társadalomtörténet és a néprajz kutatási eredményeinek a bevonásával számos bizonytalanság szűrhető ki.

A névkincs adta lehetőségek kiaknázása során arra törekedtem, hogy a rendszertani elemzésen túl olyan új perspektívákat villantsak fel, amelyek a kutatást más-más szempontok szerint vihetik tovább a komparatív-kontrasztív szemlélet érvényesítésével.

Irodalom

- ANAR. = *Administrația Națională Apelor Române — Cadastrul Apelor*. București, 1971.
- Anonymus = Anonymus: *Gesta Hungarorum*. Hasonmás kiadás. Budapest, 1975.
- ÁSZ. = FEHÉRTÓI KATALIN, *Árpád-kori személynévtár. 1000–1301*. Bp., 2004.
- AtlR. = *Atlas rutier — România*. Editura Sport-Turism. Direcția Topografică Militară. București, 1981.
- BENKŐ LORÁND (1947a), *A Nyárádmente földrajzinevei*. MNyTK. 74. sz. Bp.
- BENKŐ LORÁND (1947b), *Víz- és helységneveink viszonyához*. MNy. 43: 259–63.
- BENKŐ LORÁND (1949), *Gerezd*. MNy. 45: 317–8.
- BENKŐ LORÁND (2003), *Beszélnék a múlt nevei. Tanulmányok az Árpád-kori tulajdonnevekről*. Bp.
- BENKŐ LORÁND (1998), *Név és történelem. Tanulmányok az Árpád-korról*. Bp.
- BENKŐ LORÁND (2009), *Szovárd-kérdés. Fejezetek egy ómagyar nemzetség történetéből*. Bp.
- BÉNYEI ÁGNES (2012), *Helynévképzés a magyarban*. Debrecen.
- BÍRÓ FERENC (1997), *Helynévalkotó vízrajzi köznevek a Körösök vidékén*. MNyj. 34: 93–114.
- BÍRÓ FERENC (1999), *Víznevek hatása Körösladány helynévrendszerére*. NÉ. 21: 36–42.
- BÍRÓ FERENC (2005), *Víznevekből metonimikusan keletkezett magyar településnevek*. NÉ. 27: 170–9.
- BÍRÓ FERENC (2008), *Vízrajzi köznevek ómagyar kori településnevekben*. NÉ. 30: 67–81.
- DECEI, PAUL (1989) *Drumeșind pe văile apelor repezi*. Editura Sport-Turism. București.
- DER. = ALEXANDRU CIORĂNESCU, *Dicționar Etimologic al Limbii Române*. Bukarest. 2007.

- DEX. = *Dicționar Explicativ al Limbii Române*. (<http://dexonline.ro>.)
- DOR. = N. A. CONSTANTINESCU, *Dicționar Onomastic Românesc*. Bukarest, 1963.
- ETH. 3. = Szabó T. Attila *Erdélyi történeti helynévgyűjtése 3. Szilágy megye*. SZABÓ T. ATTILA kéziratosszerű gyűjtéséből közléteszi HAJDÚ MIHÁLY–SEBESTYÉN ZSOLT. Bp., 2002.
- ETH. 10. = Szabó T. Attila *Erdélyi történeti helynévgyűjtése 10/A-C. Kolozs megye*. SZABÓ T. ATTILA kéziratosszerű gyűjtéséből közléteszi HAJDÚ MIHÁLY–BÁRTH M. JÁNOS–N. FODOR JÁNOS. Bp., 2002.
- FEKETE NAGY ANTAL (1941), A románság megtelepülése a középkorban. In: *Erdély és népei*. Szerk. MÁLYUSZ ELEMÉR. Bp. 105–15.
- FNESz. = KISS LAJOS, *Földrajzi nevek etimológiai szótára I-II*. Negyedik, bővített és javított kiadás. Bp., 1988.
- Gy. = GYÖRFFY GYÖRGY, *Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I-IV*. Bp., 1963–1998.
- GYÖRFFY GYÖRGY (1941), A székelyek eredete és településük története. In: *Erdély és népei*. Szerk. MÁLYUSZ ELEMÉR. Bp. 37–86.
- GYÖRFFY GYÖRGY (1959), *Tanulmányok a magyar állam eredetéről*. Bp.
- GYÖRFFY ERZSÉBET (2002), Régi vízneveink funkcionális szerkezetéről. *MNyj.* 40: 35–46.
- GYÖRFFY ERZSÉBET (2004), Az Árpád-kori folyóvíznevek lexikális szerkezetének jellemzői a Sajó vízgyűjtő területén. *HT.* 1: 129–44.
- GYÖRFFY ERZSÉBET (2008), Folyóvíznevekből alakult településnevek. In: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Szerk. BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ. Bp. 142–8.
- GYÖRFFY ERZSÉBET (2011), *Korai ómagyar kori folyóvíznevek*. Debrecen.
- HAÁN LAJOS (1870), *Békés vármegye hajdana 1–2*. Pest.
- HA. 1., 2. = HOFFMANN ISTVÁN–RÁCZ ANITA–TÓTH VALÉRIA, *Helynévtörténeti adatok a korai ómagyar korból. 1. Abaúj–Csongrád vármegye*. Debrecen, 1997. 2. *Doboka–Győr vármegye*. Debrecen, 1999.
- HBMFN. = *Hajdú-Bihar megye földrajzi nevei 1. A polgári járás*. Szerk. PAPP LÁSZLÓ–VÉGH JÓZSEF. Debrecen, 1970.
- HHR. = *Harta Hidrografică a României*. Bukarest, é. n.
- HKFT. = *Harmadik katonai felmérés 1869–1887, a Magyar Szent Korona Országai 1:25.000*. Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2007.
- HOFFMANN ISTVÁN (2007), *Helynevek nyelvi elemzése*. Második kiadás. Bp.
- HOFFMANN ISTVÁN (2010), Víznevek a Kárpát-medencében: hidak nyelvek és kultúrák között. In: *A víz kultúrája*. Szerk. BARTHA ELEK–KEMÉNYFI RÓBERT–LAJOS VERONIKA. Debrecen, 2010. 209–20.
- HUN. = HUNFALVY JÁNOS (1863).
- HUNFALVY JÁNOS (1863), *A Magyar Birodalom természeti viszonyainak leírása 1–3*. Pest.
- Huszár = HUSZÁR MÁTYÁS (1823), *A Tisza Tokaj–Szeged szakaszának, valamint a Berettyó, a Körösök, a Hortobágy folyóknak felmérése és szabályozási terve*. 68 db 1 : 36 000-es méretarányú térképlap (S80 0039.01.10–0039.01.41-50.)

- IORGU, IORDAN (1983), *Dicționar al numelor de familie românești*. Bukarest.
- JAKÓ ZSIGMOND (1940), *Bihar megye a török pusztítás előtt*. Település- és népiségtörténeti értekezések 5. sz. Bp.
- JANKOVICH B. DÉNES (1996), Adatok a Körösvidék középkori vízrajzához és a vizek hasznosításához. *Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 16: 305–49.
- KELEMEN BÉLA (1964), *Román–magyar szótár*. Második kiadás. Bukarest.
- KISS LAJOS (1996a), A honfoglalás és a letelepedés a földrajzi nevek tükrében. *Magyar Tudomány* 1996: 964–71.
- KISS LAJOS (1996b), A Kárpát-medence régi helynevei. *Nyr.* 120: 440–50.
- KISS MAGDALÉNA (2010) Bihar megye víz- és településneveink lexikai kapcsolata. *Férlúton* 5: 83–95.
- KISS MAGDALÉNA (2012a), A Körösök magyar vízneveinek funkcionális-szemantikai elemzése. *HT.* 8: 81–99.
- KISS MAGDALÉNA (2012b), Nyelvi érintkezések a víznevek tükrében az Érmellék területén. *NÉ.* 34: 93–100.
- KMHsz. = *Korai magyar helynévszótár 1. Abauj–Csongrád vármegye*. Szerk. HOFFMANN ISTVÁN. Debrecen, 2005.
- KNIEZSA ISTVÁN (1938/2000), *Magyarország népei a XI. században*. Kisebbségkutatás könyvek. Bp. Első kiadás: In: *Emlékkönyv Szent István király halálának kilencszázadik évfordulóján*. Bp., 1938. II, 365–472.
- KNIEZSA ISTVÁN (1941), Erdély a honfoglalás korában és a magyarság megtelepedése. In: *Erdély és népei*. Szerk. MÁLYUSZ ELEMÉR. Bp. 21–35.
- KNIEZSA ISTVÁN (1942), *Erdély víznevei*. Kolozsvár.
- KNIEZSA ISTVÁN (1943/2001), *Keletmagyarország helynevei*. Kisebbségkutatás könyvek. Bp. Első kiadás: In: *Magyarok és románok* Szerk. DEÉR JÓZSEF–GÁLDI LÁSZLÓ. Bp., 1943. I, 111–313.
- KOCÁN BÉLA (2008a), A középmagyar kori Ugocsa vármegye helyneveinek névrendszertani összefüggései. *HT.* 3: 95–104.
- KOCÁN BÉLA (2008b), Az ómagyar kori Ugocsa vármegye helyneveinek névrendszertani összefüggései. In: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Szerk. BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ. Bp. 182–8.
- KOROMPAY KLÁRA (1991), A névszórágózás. In: *A magyar nyelv történeti nyelvtana. I. A korai ómagyar kor és előzményei*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Bp. 284–319.
- KOVÁCS ÉVA (2008), Az ómagyar kori Bihar vármegye vízneveinek nyelvi elemzése. In: *Név és valóság. A VI. Magyar Névtudományi Konferencia előadásai*. Szerk. BÖLCSKEI ANDREA–N. CSÁSZI ILDIKÓ. Bp. 189–94.
- MEZŐ ANDRÁS (1968), Megjegyzések a laza szerkezetű földrajzi nevekhez. *MNy.* 64: 51–6.
- MEZŐ ANDRÁS (1982), *A magyar hivatalos helységnévadás*. Bp.
- MKFT. = *A második katonai felmérés. A Magyar királyság és a Temesi bánóság nagyfelbontású, színes térképei. 1819–1869*. Arcanum Adatbázis Kft. DVD. 2005.

- MURÁDIN LÁSZLÓ (2005), *Erdélyi magyar családnevek*. Nagyvárad.
- ORTVAY TIVADAR (1882), *Magyarország régi vízrajza a XIII-dik század végeig I–II*. Bp.
- PESTY, Arad = *Pesty Frigyes kéziratosa helynévtára, 1864. Arad vármegye*. 2. mikrofilm. OSZK, Kézirattár.
- PESTY, Békés = *Pesty Frigyes kéziratosa helynévtára, 1864. Békés vármegye*. Közzéteszi JANKOVICH B. DÉNES–HÉVVÍZI SÁNDOR. Békéscsaba, 1983.
- PESTY, Bihar = HOFFMANN ISTVÁN–KIS TAMÁS, *Pesty Frigyes, Bihar vármegye I–II*. A Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézetének Kiadványai 65. sz. Debrecen, 1996, 1998.
- RÁCZ ANITA (2004), Népeségtörténet és helynévkutatás (A régi Bihar megye etnikai viszonyaihoz). *HT*. 1: 63–89.
- RÁCZ ANITA (2010), Szláv népneveink jelentéstörténetéhez. *MNy*. 106: 396–410.
- SZEGFŰ MÁRIA (1991), A névszóképzés. In: *A magyar nyelv történeti nyelvtana. I. A korai ómagyar kor és előzményei*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Bp. 188–258.
- SzT. = *Erdélyi magyar szótörténeti tár I–*. Szerk. SZABÓ T. ATTILA. Bukarest, 1975–.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. I–III. Bp., 1967–76. IV. Mutató. Bp., 1984.
- VárReg. = *Az időrendbe szedett váradi tüzesvaspróba-lajstrom az 1550-iki kiadás hű hasonmásával együtt. Regestrum Varadiense examinum ferri candentis ordine chronologica digestum descripta effigie editionis a. 1550 illustratum sumptibusque capituli Varadiensis*. Szerk. KARÁCSONYI JÁNOS–BOROVSKY SAMU. Bp., 1903.

